

3 1761 08140463 4

Černý, Adolf
Lužická otázka

DD

491

L38C4

Purchased for the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
from the
KATHLEEN MADILL BEQUEST

ADOLF ČERNÝ:
LUŽICKÁ
OTÁZKA

CENA 4 K

-140
440

**V I. ročníku
sbírky „ŽIVOT“ vyšly 4 svazky:**

Sv. I.

**Boris Nik. Čičerin: RUSKO NA POČÁTKU
XX. STOLETÍ. / Přeložil Ferd. Pakosta.**

Sv. II.

**A. Dyroff, profesor psychologie z Bonnu:
ÚVOD DO PSYCHOLOGIE. / Přeložil
J. Žádník.**

Sv. III.

**R. Broda, profesor a redaktor světoznámé revue
„Documents du Progres“: MEZINÁ-
RODNÍ PROLETARIÁT. / Přeložil Ivan
Tryzna.**

Sv. IV.

**Lucy Schmidtová (belgická spisovatelka):
KNIHA MATEK A OTCŮ. / Přeložila
Olga Halíková (Olga Masaryková).**

Cena jednotlivé knihy K 3.—
i s dočasnou váleč. přírůžkou.

Objednávky přijímá
NAKLADATEL KAREL BENÍŠKO V PLZNI
a každé řádné knihkupectví.

ROČ. II. 1918.

ŽIVOT

ČÍSLO 1.

SBÍRKA KRÁTKÝCH POUČNÝCH SPISŮ.

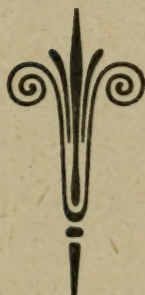

ŘÍDÍ K. MOUDRÝ. - VYCHÁZÍ MĚSÍČNĚ.

ADOLF ČERNÝ:

LUŽICKÁ OTÁZKA.

ÚVAHY, STUDIE A VÝZVY
V DOBĚ SVĚTOVÉHO
PŘEV RATU.

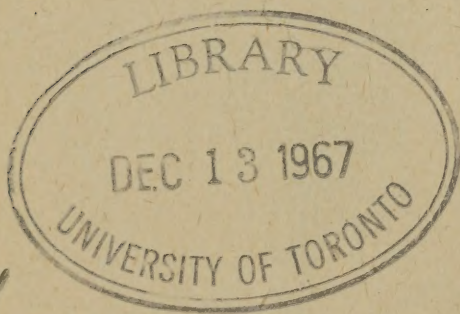

V PLZNI 1918.

NAKLADATEL KAREL BENÍŠKO.

PRÁVO PŘEKLADU A VŠECKA PRÁVA VŮBEC
VYHRAŽUJE SI SPISOVATEL.

DD
491
L38 C4

POSVĚCUJI

*šťastné budoucnosti a novému rozkvětu
svobodné slovanské Lužice.*

A. Č.

PŘEDMLUVA.

Velká chvíle světového súčtování se blíží. Má býti dokonáno dílo dějinné spravedlnosti po staletích útisku a bezpráví. V době té nesmí býti zapomenuto na slovanský národ a zemi nám nejbližší, na Lužici, která kdysi tvořila součást českého státu. Také Lužickým Srbům, kteří ve své porobě sami se nemohou hlásiti o své právo, musí se dostatí spravedlnosti po hrozných ztratách, jež za staletí utrpěli. Musí býti zachráněni před konečnou záhubou, již by se neubránili, kdyby dále byli zůstaveni v moci německé. Proto jsem v posledním roce válečném soustavně obracel pozornost českého světa na Lužici různými články a studii, z nichž výbor tuto podávám v knize, aby ještě v poslední chvíli mluvily zesíleným hlasem pro svaté právo pošlapaných. Celý život jsem zasvětil srbské Lužici — chci ji prospěti také v rozhodné dějinné chvíli. Kéž se dočkám spravedlivého rozřešení otázky lužické, která nám Čechům musí ležeti na srdci hned pō otázce slovenské!

V Praze, 4. listopadu 1918.

AD. ČERNÝ.

Národní ruch lužickosrbský v l. 1848 – 49.

V prvních letech nynější světové války, když byly hledány její obdoby v dějinách, vracely se mysl k době válek napoleonských. Vedla je k tomu vnější stránka ohromného zápasu, velikost jeho, strhující do víru válečného stát za státem, a přítomné následky jeho, drabota, útrapy a nejistota všeho života. Ale čím více se počaly jeviti hlubší a hlubší vlivy na ducha současného člověčenstva, na současné politické myšlení, čím určitěji počaly se vyhraňovati nové zásady, jejichž vliv obracel se do budoucnosti a počínal věstiti hluboký převrat všeho politického zřízení a života, čím více — zejména od ruské revoluce — počala se nynější světová válka jeviti vlastně obrovskou, světovou revolucí, tím patrnější bylo, že vnitřní obdoba v dějinách jest jinde než v době válek napoleonských. Vnitřní její vlivy na život národů a na myšlení lidstva přivádějí nám nyní na paměť spíše dobu evropského vření revolučního roku 1848 a následujícího. Arci vlny se nyní zdvíhají mnohem výše a také zasahují více do hlubin a dále do šíře: zachvátily a rozbouřily celý svět a jdou již nyní mnohde až na dno dosavadních zřízení a dosavadního života. Ale vnitřní obdoba jest přece víc než patrná. Vliv r. 1848 na vnitřní život národů byl mnohem větší než celého období válek napoleonských.

Tak i u nás. Hledáme-li obdobu nynějšího vzepětí národního ducha, vzrůstu národních tužeb a nadějí, ne-najdeme ji v době válek napoleonských, ale zajisté v r. 1848. Co rostlo u nás na počátku minulého století, mělo vznik již v osvícenském hnutí s konce století 18., náraz válečných dob napoleonských neměl na to vlivu. Za to dech r. 1848 rozvlnil u nás duši národní podobně jako v celé západní a střední Evropě. A tak, jenže arci poměrně k velikosti událostí mocněji, rozvlnil ji dech nynější doby, vanoucí nejen Evropou, nýbrž celým světem.

Přemýšlím-li o světodějných událostech, jichž svědky jsme, a o jejich vlivu na život a budoucnost různých národů, nemohu v duši své pominouti nejmenší národ slovanský, k němuž jsem nejdříve a nejvíce přilnul. — S počátku arci — jako se dělo nám všem — byl jsem uchvácen vnější, truchlivou stránkou věci. S bolestí jsem čítal seznamy padlých, hluboce mne dojímala ztráta lidí tak nadějných, jako byl Fr. Kral, a s úzkostí pomýšlel jsem na spousty, jaké hrozná doba přítomná zanechá v malém tom nárůdku. Později, když delší trvání války nutilo povznášeti se nad přítomnost a pohlížeti do minulosti i budoucnosti, poustoupila úzkost klidnějšímu a nadějnějšímu rozvažování. Naskytla se okolnost, která ve mně vyvolala vzpomínku na obdobu sto let starou. Měla vyjít ukázka z překladu celé Iliady i byl jsem požádán, abych k ní napsal předmluvu. Vzrušila mne ta věc, neboť mně připomněla čin evang. faráře Jiřího Mjeňe, který se koncem 18. století odvážil překladu úryvku Klopstockovy *Messiady*, považované tehdáž za báseň přímo homérskou, aby ukázal, seč jest opovrhovaná a za chudou a neschopnou vyhlášovaná řeč lužickosrbská. Vykonav práci tu, napsal hexametrem zpěv ku chvále srbské řeči — a obé vydal po jeho smrti jeho syn r. 1806, v bouřlivé

době válek napolenských.¹ Otec a syn tu promluvili za mlčelivý národ, jenž se jejich knížkou přihlásil k životu: Hle, toho jsem schopen — žiji!... Podobnou řečí zdálo se mi mluvit za nynější bouřlivé doby vydání prvního zpěvu Iliady v překladu evang. faráře M. Urbana. Za hřmění děl, kdy tisíce synů malého národu mlčky krvácejí na vzdálených bojištích, zdá se z těch srbských heksametrů mluvit mlčelivý národ: Hle, toho jsem schopen — žiji dosud, mám právo a chci být živ...

Za dob válek napoleonských ohlásil se národ lužicko-srbský ještě svým prvním časopisem; byl to „Serbski powedar a Kurěr“ (Sserski Powedar a Kurier), jež vydával tesařský mistr budyšínský Jan Dejka v letech 1809—12, „aby také Srbové jako jiní národové dostali více osvícení“.² Ale to bylo vše. Jinak bylo tehdy na Lužici mrtvo.

Nyní arci je v Lužici také ticho, ale z toho nelze souditi o období se stavem za dob válečných před sto lety. Život lužicko-srbský jest nyní zcela jiný než před stoletím; jest pouze tíhou současné doby přitlumen, jako byl přitlumen život mnohem větších národů. Jakým způsobem se projeví, až nastane doba úlevy, nechci předpovídati; to ukáže budoucnost. Lužičtí Srbové přinášejí těžké nynější době daň krve a všecky ostatní mnohé a velké oběti jako jiní, ba poměrně ke své malé početné síle oběti mnohem větší a citelnější než jiní, i budou míti jako ostatní plné právo na podíl ze zisku, jež od světového převratu, který se bolestně rodí, očekávají všichni národové bez rozdílu. Kterak ukáže se tam dech současnosti a jeho zmohutnělá obdoba s rokem čtyřicátým osmým,

¹ Viz o tom v mé práci „Sto let lužicko-srbské poesie“ ve III. roč. Slovanského Přehledu.

² Srv. mé články „První lužický časopis a jeho redaktor“ (Zl. Praha 1888, 771) a „Sto let lužického časopisectva“ (Květy 1899, I. 211).

nutno vyčkati — ale jistě pro posouzení té věci bude dobře si připomenouti, jak působil na Lužici závan volnosti r. 1848.

Nejdříve projevil se v Zejleřově „Týdenní Novině“ (Tydzeńska Nowina), která dosud nesměla přinášeti politických zpráv a článků, poněvadž to bylo privilegiem německých budyšinských novin.¹ Ale když po vypuknutí únorové revoluce ve Francii nastalo i v Německu mocné demokratické hnutí, padlo privilegium, a od března 1848 počíná se „Tydzeńska Nowina“ přeměňovati v list politický.² V čísle 10. ze dne 4. března čteme tu první nesmělý článku o útěku Ludvíka Filipa a bouřích ve Francii. Následující číslo již pluje v plném proudu událostí, neboť zatím již vlny německého hnutí tak se vzedmuly i rozšířily, že i do Saska zasáhly. Královská vláda vydala 6. března svolání, napomínající ke klidu a slibující na květen svolání sněmu, jemuž by mimo jiné byl podán návrh nového zákona tiskového, „když také spojené vlády v jednotlivých zemích dovolily odstranění censury“ — a s tímto svoláním v čele vyšlo

¹ K. A. Jenč, „Prěnje pječ a dwaceći lět Serbskich Nowinow“, Časop. Maćicy Serbskeje XX. 592. — Bogusławski a Hórnik, Historija serbskeho naroda (Budyšin 1884), str. 131. — Proto také měla vedlejší titul „srbské zprávy pro horní Lužičany“.

² Patrně k té změně došlo přímým působením německého hnutí, které všude především žádalo svobody tisku. Smoleř ve své autobiografii, kterou připojil H. J. Imiš ke své knize „Der Panslawismus“ (1884), pouze uvádí: „Smoleř odebral se o letnicích 1848 do Budyšina. Zde byla mu odevzdána redakce lužickosrbského týdeníku, který vycházel nákladem německého knihkupce Schlüssela (firma: Wellerovo knihkupectví). Převzal ji tím raději, že krátce před tím bylo jmenovanému listu konečně také uděleno dovolení, aby směl přinášeti politické zprávy a přetrásati podobné otázky.“ (Imiš, Der Pansl., str. 143.)

11. číslo „Týdenní Noviny“, vyplněné jinak téměř do-
cela podrobnějšími zprávami o dokonaném státním pře-
vratu ve Francii a o vojenských přípravách v Sasku,
Prusku a jiných německých zemích. Události však šly
rychleším pohybem, než si vláda představovala — a
tak již 9. března, dříve než mohlo vyjít číslo „Týdenní
Noviny“ s prvním manifestem, objevila se na rozích
nová vládní vyhláška, svolávající sněm již na den 20.
března a udělující svobodu tisku zatím do 16. dubna,
než sněm o ní sám rozhodne. Ale k tomuto mimo-
řádnému zasedání ani nedošlo, poněvadž zatím 16. března
bylo vynuceno jmenování liberálního ministerstva, které
splnilo základní požadavky lidu. „Týdenní Novina“ od
té doby (od č. 13.) zdvojnásobila svůj objem a uvnitř
změnila nadobro svoji tvářnost: místo nevinných písni,
povědek, článků a zpráv z tichého života domácího
plna je zpráv o překotných politických událostech v Sasku,
ve Vídni, v Praze, v Krakově, v Berlíně a v ostatní Evropě.

Záhy počali si vlastenci lužičtí všimati naději pol-
ských a čerpati z nich poměrně skrovničké, ale v drob-
ných poměrech lužických přec veliké naděje vlastní.
Vidouce, že Poláci poznaňští počínají z nového hnutí
v Německu odvozovati důsledky pro svůj národní život,
shledali, že také snad Lužickým Srbům udeřila hodina,
aby se hlásili o svá práva. Již v čísle 14. ze dne 1.
dubna „Tydzeńska Nowina“ píše: „Nová naděje oživuje
celý polský národ, že zase dostane svoji svobodu . . .
Bylo vysláno poselstvo ke králi do Berlína a po krátké
rozmluvě obdrželo dovolení, „ . . . aby se polské řeči uží-
valo před úřady, ve školách atd.“. V následujícím čísle
čteme obšírnější článek „Polsko a Poláci“, v němž se
pisatel odvážil těchto slov: „Kdysi byli Poláci mocný
a silný kmen, ale nyní jsou po celém světě rozptýleni,
a jejich moc je úskočnou lstí a hříšným bezprávím zlo-

mena.“¹ Odvahy k takovýmto myšlenkám Lužickému Srbu arci dodal sám přípravný výbor ústavodárného sněmu ve Frankfurtě, který mimo jiné prohlásil, že „rozdělení polského království bylo hanebné bezprávi, jehož nápravu má německý lid za svoji svatou povinnost“.² Tak události památné vesny otvíraly zaraženým a zne-směleným Lužickým Srbům oči, učily je volněji dýchat i a poznávati, že „v lidstvu počal jiný život: národové se osvobozují od břemene zastaralých řádů, spravedlnost přemohla bezprávi, svoboda zvítězila nad potlačováním. Ano ustanovilo se svatým zákonem, že spravedlnost má vládnouti jak na královských trůnech, tak i v srdcích svobodných poddaných.“³ Tak se stalo, že byly v lužicko-srbském listě vysloveny zásady, jichž v té určitosti by se byl ještě před nedávnem nikdo neodvážil: „Míru, pevného míru na světě nebude, pokud všichni národové nebudou míti svobodu, aby se podle svého přirozeného způsobu chovali, učili a zdokonalovali. Slovan a Němec, byť byli sousedy a obyvateli této země, nemohou se ve všem shodovati, a kdyby chtěl Slovan Němci anebo Němec Slovanu svoji řeč a své obyčeje vnucovati, byl by z toho jen a jen nesvár. Proto nejnovější doba přišla k poznání, že se budou moci národové jen tenkrát milovati, nebude-li druh druhu potlačovati, nýbrž dovolí-li mu, aby svou národnost, totiž práva svého lidu a svého jazyka všemi způsoby hájil a od cizáctví se osvobodil.“⁴

¹ Tydž. Now. 1848, 67. Podepsán M . . . č, patrně Michalovič, totiž K. A. Jenč. Pseudonym jeho jest jasný z rozloučení na str. 311, podepsaného: Michalovič Jenč.

² Polské otázky věnovala od té doby „Tydž. Nowina“ stálou pozornost. Zejména zajímavý jest článek „Polska“ od M. D. (patrně M. Domašky) v č. 23., v němž se pisatel staví proti pruskému vojenskému zakročení v Poznani. Ale další sledování této věci by nás tu odvádělo od hlavního předmětu.

³ Tydžeńska Nowina 1848, str. 123.

⁴ Tydžeńska Nowina 1848, str. 126.

Od těchto zásad, které věru nejsou daleko od obecné moderní zásady sebeurčovacího práva národů, byl k uvědomění národní důstojnosti jen krok. A tak dopisovatel z venkova otevřeně vytýkal srbskému lidu falešnou skromnost a poníženost, „která má kořen v dobách, když jsme byli robotníky Němců, musili jsme se před nimi skláněti a v každém Němci jsme spatřovali člověka, který stojí velmi nad námi. Roboty pominuly, ale zbyl nám otrocký duch vůči Němcům . . .“¹

Nejen k takovému sebezpytování vedl nový proud, nýbrž i k revisi národních a zemských práv a potřeb. Polské naděje na spojení roztržených částí vlasti vzbudily i v nepatrné Lužici vzpomínky na doby, kdy byla ne sice samostatná, ale aspoň nerozdělena. I v srdci pokorného a vždy loyálního Lužického Srba vznikla myšlenka, od níž bylo i k pouhé naději daleko, jakým prospěchem by pro národ byl návrat k bývalému stavu. Spisovatel článku „Kak je so našimaj Lužicomaj šlo“² uzavíral svůj výlet do minulosti těmito slovy: „Co pak se týče toho, že jest nyní Dolní a dílem i Horní Lužice pruskou čili braniborskou, je známo, že tyto krajiny připadly Braniborsku teprve r. 1815, a to — jak se lidé domnívají a říkají — neprávem. Že snad jest na těchto lidových řečech něco pravdy, nechceme docela popřítí, i bylo by dobře, kdyby se tato část starého bezpráví v nynější době zase napravila. Ale kdož ví, co čas přinese. A kdo by se odvážil to předpovídati? Žádoucí by bylo, aby naše milá srbská země náležela zas pod jedno panství. Ale budeme se vším spokojeni, jen když se

¹ Tydž. Nowina 1848, 120.

² Podepsán jest H. W. . . a, patrně Herman Wela (Wehla), novým pravopisem Wjela, který zemřel r. 1877 v Budyšině jako soudní asesor na odpočinku. Nekrolog od K. A. Jenče v Časop. Mać. Serb. XXX., str. 68.

nám dobře povede a když nám budou lépe udílena naše práva.“ (Strana 119.)

Zaražená duše lužická neodvážila se ani tak zřejmou úvahu o spojení země pod jedním (a to německým) panstvím zůstaviti bez závěrečného oslabení. A to ještě odhodlal se vysloviti jen Srb ze saské Lužice — v Prusku se pro srbskou věc nikdo ani myšlenkou nepohnul. Tam jen, jak zaznamenal Smolef, členové dolnolužického „kralowěrného towarišstwa“ na zprávu o berlínských bouřích se rozhodli táhnouti do Berlína královské rodině na pomoc, od čehož je sám landrat von Werdeck odvrátil.¹

Nějaký hlučnější ohlas bouřlivého hnutí německého byl v srbské Lužici nemyslitelný. Tam při povaze lužickosrbského lidu i vzdělanstva z lidu toho vzešlého bylo možno jen hnutí naprosto zákonné a loyální, k němuž „Tydžeńska Nowina“ nabádala hned od počátku. „Máme-li také stesky na ten i onen těžký los, jež němečtí páni na srbský lid naložili,“ psala na str. 88., „nehledejme pomoci u hrubého násilí a vzpurnosti, nýbrž čekejme s pevnou nadějí na to, co naše nová vláda také pro náš srbský lid učiní a jaká ulehčení mu poskytne; neboť jen to, co se stane a uskuteční od vrchnosti a náležitou cestou právní, může míti a zachovati trvání a pevnost . . . Otevřená a poctivá řeč budiž jediným prostředkem mezi srbským sedlákem a jeho pánem ve všech požadavcích a činech . . . Ukažme, že si dovedeme svobody vážiti a že jsme jí hodni.“²

Významné a potěšitelné jest, že se tehdy saští Srbové k takové přímé a poctivé řeči vskutku odhodlali. Jak již řečeno, přímý podnět jim k tomu daly německé

¹ I m i š: Der Panславismus, 142, 143.

² V článku „Hněw a wrótne khrobotosća njech so wot nas zдалuja“, patrně od H. Wjele.

požadavky, zdvižené hned na počátku hnutí, a zásady a sliby frankfurtského přípravného výboru a později ústavodárného sněmu. Po valné hromadě mladé ještě Matice Srbské ve středu po velikonocích dne 26. dubna 1848 došlo k první poradě o akci, která zůstane pro dějiny lužického národního probuzení navždy památnou. Vlastní vznik její však, jak se zdá, hledati sluší v lidu samém, což jest při tom nejpotěšitelnější. Ve společnosti, která zůstala po matičním shromáždění „na vinici“, kdosi prohodil, že mají někteří zástupci venkovských obcí v úmyslu podati ministerstvu petici. To vzbudilo takové nadšení, že se za předsednictví Pfulova rozproutil o věci živý rozhovor. Evang. duchovní Bróska, Smolef a Imiš dovozovali, že Srbové nemohou jinak než hlásiti se o svá práva, když tak nyní všichni národové činí. Hned také počalo se uvažovati o tom, co žádati: učitel Melda mínil, že by měli býti Srbové zastoupeni ve všech, i nejvyšších úřadech, Smolef žádal srbského ministerského radu, mluvilo se o zavedení srbštiny pro srbské chovance učitelského ústavu, o srbštině u soudů atd. Našla se sice skrovná oposice, která shledávala petici nepotřebnou a nevhodnou, obávala se, aby nebyla sepsána v nepřátelském smyslu proti Němcům, napomínala, aby se nežádaly věci nesplnitelné, poněvadž Srbů jest jen malá hrstka, i přemlouvala, aby se s peticí aspoň počkalo — ale myšlenka petice byla obhájena a skoro jednohlasně (proti 3 hlasům) přijata. Zvolen hned sedmičlenný výbor (kand. ev. duchovenství Hendrich Jaroměr Imiš, ev. farář Handrij Bróska, kand. ev. duchovenství Michal Domaška, katol. kaplan Jakub Kučank, právník Michal Cyž a učitelé Jan Melda a Jan Bartko), jemuž uloženo sepsati petici.¹ Do polovice května byla petice sepsána

¹ Srv. zprávu o památné te schůzi od M. Domašky v „Tydž. Nowině“ 1848, 99.

(hlavně prací Imišovou), výborem schválena a do konce května vytištěna. Je to památná „Prostwa saksonskich Serbow na wusoke kralowske saksonske zromadne ministerstwo.“

Sestavena jest v duchu oddanosti a důvěry ke králi a jeho nové vládě. Vykládá vznik svůj z ducha doby, kdy „národové svým vladám požalovali, co je tíží“, a praví: „Také my Srbové jsme dobře již dříve cítili, co nám chybí; ale při vrozené lásce k míru nechtěli jsme k vaší obtíži a našemu prospěchu užiti nepokoje předešlých měsíců, jenž se v dalekém i blízkém sousedství zdvíhal a všemi zeměmi táhl. Poněvadž tento hlučný vichr nyní utichl a poněvadž jste všemu lidu dovolili, aby se k vám s důvěrnými prosbami blížil, přicházíme také my Srbové, abychom vám srdce otevřeli . . . Máme pevnou důvěru ve vás, kteří tak příznivě dbáte proseb našich německých bratří a podle možnosti vyhovujete všem jejich rozumným žádostem, že našich srdečných proseb nezamítnete, ale vyslyšíte, a to tím spíše, že nejsme v nynějším Sasku cizinci, nýbrž máme v tomto kraji od lidské paměti domovské právo . . .“

Požadavky národa, který měl „od lidské paměti domovské právo“ v Sasku, to jest který kdysi obýval celé Sasko a s příbuznými kmeny zaujímal celé nynější Severní Německo až k Sále, Labi a Baltickému moři, požadavky zbytku tohoto národa byly praskrovnické. Žádal sice všeobecně, - „aby srbská řeč v srbské Lužici měla totéž právo jako německá v Němcích, a to zejména ve školách, kostelích, před vrchnostmi a u soudu“, ale podrobné požadavky jeho byly mnohem skrovnější.

Ve školských věcech petice žádala: „1. aby srbská řeč v našich školách nebyla již potlačena, nýbrž aby měla jako naše mateřština plné právo i aby jí bylo užíváno při vyučování; kromě toho aby také německá

řeč byla mezi důležitými věcmi, jimž má učitel zvlášť vyučovati. 2. aby byl na gymnasiu a učitelském ústavě v Budýšíně jmenován stálým učitelem učený Srb, který by učil srbštině a připravoval srbské jinochy k jejich povolání mezi Srby; jakož i aby se srbským chovancům učitelství poskytla příležitost cvičiti se v srbském vyučování na některé srbské škole“.

Jak patrně žádali saští Srbové pouze obecné školy srbské, zeslabující ještě svůj požadavek důrazem, položeným na vyučování němčině. Seslabení to ještě více vyniká v širokém odůvodnění, v němž se na dvou místech uznává, že jest vyučování němčině Lužickým Srbům potřebné a prospěšné a že proto žádají, aby se jí v srbských školách také dále vyučovalo. Žádati o srbské gymnasium¹ nebo aspoň o srbský učitelský ústav jim ani nenapadlo, sami jen žádali o učitele srbštiny pro srbské studující. O stolicí lužické srbštiny na universitě ani zdání.

V církevních věcech požadovali: „1. aby se ve všech srbských osadách každou neděli a ve svátek srbsky kázalo, aby se pro Srby, když si toho žádají, užívalo srbského jazyka při večeři Páně i při ostatních církevních úkonech, 2. aby měli evangeličtí i katoličtí Srbové v Drážďanech aspoň dvanáctkrát do roka srbské bohoslužby, i aby jim aspoň čtyřikrát do roka srbský duchovní udílel večeři Páně, 3. aby noví duchovní při uvádění do osady, v níž jest více Srbů než Němců, přísahali srbsky“.

Tedy věci samozřejmé, přihlížející jen ke službě chrámové a nedotýkající se nijak vnitřních záležitostí církevní správy (kromě srbské přísahy nastupujících duchovních). Pomýšletí na nějaké osamostatnění a důsledné

¹ Na budýšinském gymnasiu bylo tehdy ze 144 žáků 33 Srbů, tedy skoro čtvrtina.

posrbštění evangelické (luterské) církevní správy v srbském území nebo na srbskou katolickou diecési nikoho jistě nenapadlo.

V soudnictví a v administrativě petice žádala: „1. aby nám byl dán srbský soud, i aby se pro budoucí veřejné soudnictví v srbské Lužici ustanovil srbský soudní úřad, v němž bychom měli výslech, obhajobu, soudní zapisování i rozsudek v srbské řeči, 2. bychom měli při našich nadřízených úřadech muže, kteří jsou znalí srbské řeči, 3. aby všechny zákony a jiná důležitá nařízení a oznámení překládal přísežný překladatel do srbštiny, i aby nám tak byly oznamovány.“

Tedy srbské soudní řízení a při ostatních úřadech¹ jen patrně jednotliví znalci srbštiny — dále srbské požadavky nešly. Petice neodvážila se jasně žádati, aby všichni úředníci při všech úřadech v lužickosrbském území byli znalí srbštiny — o zastoupení v nejvyšších úřadech zemských ani nemluvě. Zcela byl opomenut lužický sněm, na němž mohlo býti žádáno uznání lužické srbštiny za řeč jednací, jakož i zemský sněm saský, pro nějž mohli Srbové žádati spravedlivého zastoupení, jež by se pojistilo utvořením ryze srbských volebních okresů.

Ale i při této veliké zdrželivosti a skromnosti jest petice nejvýznamnějším politickým projevem lužickosrbským za celé minulé století. Rozvířila také národní život měrou nebývalou — arci ve spojení s ostatními událostmi doby,

¹ Totiž (jak Smoleř na str. 138. Tydž. Nowiny vykládal) při krajském ředitelství (Kreisdirection), hejtmanství (Amtshauptmannschaft) a zemské radě (Landratsamt), dále při církevní radě, královské superintendatuře i při nižších úřadech. Ale v petici nebyly tyto úřady vyjmenovány.

z nichž nejvíce rozruchu v celé saské Lužici vyvolávalo jednání frankfurtského parlamentu.¹

Svolání ústavodárného sněmu do Frankfurtu pohnulo Smoleřa, aby upozornil Roberta Bluma, jež byl poznal ve schůzích lipského „Redeübungsvereinu“, na potřeby Lužických Srbů v Sasku a Prusku. Žádal jej zejména, aby svého vlivu užil také k tomu, „by do základních zákonů, o nichž se nyní parlament radí, a které po přijetí nabudou v Německu platnosti, přidáno bylo ustanovení, podle něhož by bylo možno slovanské obyvatele Německa vysvoboditi z duševní bídy, vzniklé zkracováním jejich národní řeči v kostele, ve škole a před soudem“. Blum za krátko mu odpověděl, že německé národní shromáždění „tomuto přání pravděpodobně již v nejbližší době vyhoví“.²

A také skutečně vydalo německé ústavodárné shromáždění již 31. května 1848 provolání, že „se neněmeckým národům na území německého svazu přiznává plné právo, aby nerušeně kráčeli cestou svého národního rozvoje a těšili se rovnoprávnosti své řeči v církvi, vyučování, literatuře, vnitřní správě a soudnictví, pokud jejich jazykové hra dce sahají.“ Smoleř v Srbských No-

¹ Svolání slovanského sjezdu do Prahy také bylo v „Týdenní Novině“ (str. 126.) radostně pozdraveno, ale jinak širokého ohlasu nevzbudilo, ač bylo vydáno i „Přeproš en je Serbow k s ł o w j a n s k e m u k o n g r e s s e j w P r a z y“ [hornolužicky od Dra. J. P. Jórdana; vytištěno u Pospíšila v Praze].

² Oba dopisy otiskl Smoleř — bez data — v čl. „Tempi passati“ v XIX. roč. „Lužičana“, str. 34. Viz také „Vlastní životopis Jana Arn. Smoleřa“, Slov. Přehled XII., str. 68. Patrně jsou oba asi s počátku května, kdy se již připravovala srbská petice. — Zajímavost jest, že jediná podobizna, připojená k ročníku 1848 Týdenní Noviny, byla podobizna R. Bluma, popraveného 9. listopadu 1848 v Brigittenau u Vídně.

vinách (str. 136) radostně uvítal toto frankfurtské poselství, připojil výklad, co vše mají nyní Srbové právo žádati, a zprávu, že vskutku vše to požadovati budou a že v nejbližších dnech bude po srbské Lužici rozeslána příslušná petice, aby byla podpisována.

Do druhé poloviny července byla opatřena 5000 podpisy a 26. téhož měsíce odevzdala ji v Drážďanech ministerstvu šestnáctičlenná deputace, v níž byli z redakčního výboru Imiš, Bróska, Kučank a Melda, dále učitel Mikławš Hicka, rolníci Jan Hejna, Jan Jakub Jězorka, Jan Kokula, Pful, Somer, Wićaz, Pětr Wowčerk, Pětr Cyž a poslanci drážďanského sněmu Kubaš, Bohuvěr Pětr Herman (z Wuric) a Jan Herman (ze Spytec.) Po odevzdání petice odebrala se deputace do Pilnic a byla přijata králem.¹ Vrátila se do Lužice s nejlepšími nadějami a šířila je do nejposlednějších dědin.

Zdálo se, že nadchází zcela nová doba národního života. „Doba starého potlačování a staré nespravedlnosti minula, počíná svítati jitro krásnější, správnější budoucnosti,“ jásá Michalovič² v Tydž. Nowině (str. 244). „Všichni dosud potlačení národové žádají o svá práva, aby si jich (mnohdy i násilně) dobyli. Měli bychom býti my Srbové jediným národem, jenž by tento vhodný čas pro dobytí práv prospal a setrval v nečinnosti? Nikoli, cítíme se zase národem, jenž má sám svou svobodu — a ochrániti si tuto svobodu od potlačení a zničení jest naše svatá povinnost. Osm set let stáli Srbové

¹ Obširná zpráva „Serbske poselstwo w Draždžanach“ vyšla v Tydž. Nowině str. 195 a také ve zvláštním otisku. Srv. také zprávu „Serbska petycyja wot 26. julija 1848“ v Časop. Mać. Serb. roč. I. 236. — Zaznamenání zasluhuje příznačný zjev, že z tehdejších srbských poslanců ani jediný nebyl členem Matice Srbské; kromě nich nebyli matičními členy ještě tři účastníci deputace, jejichž křestních jmen jsem proto nemohl zjistiti.

² Pseudonym K. A. Jenče.

pod Němci, byli od nich zjevně utlačeni aneb aspoň neměli s nimi rovného práva Časy se změnily; frankfurtský parlament se veřejně usnesl, že všichni Slované spojení s Německem, tedy i my Srbové, mají mít rovná práva s Němci . . . Čeho se nám Srbům po osm set let nedostávalo, totiž rovné právo s Němci, jest nám letos veřejně dovoleno . . .“

Radost, vzbuzená zdvižením srbských národních požadavků a vlídným přijetím srbské deputace, ruch, vyvolaný usneseními frankfurtského sněmu, svěží, vpravdě jarní závan, který ze všeho toho do Lužice zadýchl, dal vznik bujnému, nadějnému hnutí spolkovému. Co práce dalo před tím, než získáno povolení k založení Matice Srbské! Nyní, když vyslovena zásada svobody spolčovací, kterou také nová vláda v Sasku chtěj nechtěj přijala, počaly v srbské Lužici růsti spolky jako houby po dešti. A nejvýznamnější jest, že hnutí to mělo původně vznik v lidu samém. Bylo původně hnutím sociálním, stavovským, které pak záhy dostalo ráz hnutí národního. Již v dubnu počal selský lid předkládati svým vrchnostem žádosti za různé úlevy,¹ potom začal se raditi o selské petici,² která vzbudila mnoho zájmu, souhlasu i odporu v lidu i v lužickosrbské inteligenci — a ze schůzí těch záhy vznikaly t. zv. selské spolky. První (v Nadžanecích, založený záhy po velikonočních, a v Khwačicích) nebyly ještě ryze národně srbské, nýbrž spíše stavovské — ale velmi záhy, takřka zároveň počaly vznikat spolky rázu uvědoměle národního. Řadu jich zahájilo „Nawędźeńske towařstwo za serbskich młodźencow“, založené koncem dubna ve

¹ Nejprve tuším v Smilnje, Njezdašecích a Smječekcích. „Srv. Tydź. Now.“ 1848, 90.

² Podnět vyšel z lidové schůze v Nových Boranecích 10. května. „Tydź. Now.“ 1848, 112.

Velkém Dažině,¹ načež vznikem t. zv. „srbského selského spolku“ (serbske burske towarzstwo) v Radwořu (v čer-
vnu) jako by bylo dáno heslo k zakládání takových
spolků po všem saskolužickém venkově. Nazývány byly
později prostě „srbskými spolky“ (serbske towarzstwo)
a vzniklo jich² do konce r. 1848 16, po novém roce
1849 pak ještě 6, celkem tedy 22.³ V říjnu 1848 zrodila
se myšlenka svazu srbských selských spolků, která pone-
náhlu také plně uskutečněna, takže 21. dubna 1849 již
konána valná hromada 21 srbských spolků saské Lužice
s „řečnickým“ spolkem v čele.⁴ Zdar německo-srbské
politické schůze v Husce, kterou tam v říjnu 1848 po-
řádal budyšínský německý „Redeübungsverein“, dal totiž
podnět k založení „srbského řečnického spolku“ (po
vzoru podobných spolků německých). Ten se jaksi ujal
duševního vedení politického ruchu lužickosrbského,
obrav si za úkol pěstovati řečnictví a tím usilovati o
„politické vzdělání srbského lidu po způsobu německých
vlasteneckých spolků, jež se snaží o zdokonalení konsti-
tuční monarchie po lidové vůli.“⁵ Proto se také postavil
v čelo venkovských srbských spolků, jež spojil ve svaz.

¹ Jemu podobné vzdělavací spolky vznikly později ještě
dva (v Hučině a Njeswačidle); ale všechny tři se později pro-
měnily v srbské selské spolky.

² Hlavně přičiněním Smoleřovým, který po svém návratu
do Lužice (po letnicích 1848) ujal se iniciativy v té věci.

³ Byly to (chronologicky) spolky v Radwořu, Budestecích,
Bukecích, Ralbicích, Khróscicích, Njebjelčicích, Minakale, Vel.
Dažině, Njeswačidle, t. zv. „trihvězdoske towarzstwo“, v Bórku,
Malešecích, Hnašecích, Hučině, Bartu, Haslově, Rakecích, Horní
Stróži, Njezdašově, Bošicích, Pomorcích a Wóslinku.

⁴ Všech těch 21 spolků s „řečnickým spolkem“ dohro-
mady mělo 1993 členů. Nebyl mezi nimi ještě spolek wóslin-
ský, který byl založen teprve po této valné hromadě. „Tydź.
Nowiny“ 1849, 155.

⁵ Stanovy spolku byly zpracovány přímo podle stanov ně-
meckého budyšín. „Redeübungsverein“. Tydź. Now. 1848, 239.

Tak se v saské Lužici rozproudil živý politický ruch, který popohnal národní probuzení o kolik honů. Co se jen po náhlu dařilo dlouholeté práci literární, zdařilo se nyní náraz dechu doby. Zájem o věci národní rostl tak rychle, že počet odběratelů „Týdenní Noviny“ — která se od počátku r. 1849 nazývá „Týdenními Novinami“ — hned za první měsíc Smoleřovy redakce¹ se skoro ztrojnásobil a do května 1849 zčtveronásobil.² Kromě toho vznikl ještě druhý politický list „Serbski Nowinka“, který však — ač jest zajímavým projevem doby — poměrně málo si všímal domácích srbských záležitostí, měl snad proto, snad i pro trochu radikálnější způsob psaní málo odběratelů a záhy zanikl.³

V četných spolkových schůzích i v novinách přetřásaly se různé palčivé otázky tehdejší doby. Mnoho úvah, řečí a článků, ba i veršovaných výlevů vyvolala otázka: republika či konstituční monarchie, která tehdež i německým národem hýbala. Ze všeho vysvitá konservativní smýšlení, lekající se velkých převratů.⁴ Výsledkem všech úvah bylo: chceme království a konstituci. Mnoho polemik, debat i vášnivých sporů vzbudilo heslo osamostatnění školy od církve. Lid, nechápaje podstaty věci

¹ K. A. Jenč („Prěnje pječ a dwaceci lět našich Serbskích Nowinow“, Časop. Mač. Serb. XX., 593.) praví, že Smoleř převzal redakci hned po letnicích 25. číslem „Týdenní Noviny“. Ale ještě v č. 26. redakce žádá, aby články byly odevzdávány H. Zejleřovi. Zdá se tedy, že redakce nepřešla do rukou Smoleřových před číslem 27. z 1. července.

² Smoleř, Vlast. životopis, Slov. Přehl. XII. 205. — Týdžeňské Nowiny 1849, 188.

³ Redigoval jej s počátku J. Wjela, od 11. čísla J. Bartko. Počal vycházeti 25. března 1848, zanikl 21. číslem.

⁴ Michalovič (Jenč) napsal, že by pro Lužické Srby republika byla jistě hrobem, což se i rovněž konservativnímu Smoleřovi zdálo výrokem upřílišeným, pročež připojil poznámku: „To snad není tak jisté“. Týdž. Now. 1848, 244.

a obává se „nevěrecké“ školy, stavěl se na odpor proti učitelům, kteří arci vítali snahy po zesvětštění školské správy. Největší rozruch v lidu a odpor v inteligenci způsobila připomenutá již „selská petice“ (burska próstwa) tím, že sahala na sám kořen zemského zřízení lužického. Ve svých 28 požadavcích žádala nejen odstranění první komory saského sněmu, tedy zlidovění jeho, zrušení krajských direktí a hejtmanství (politických úřadů), různé úlevy daní, svobodnou správu obecní bez privilegií zemanských, větší vliv obcí na správu církevní i školní a konečně i práva srbského jazyka ve škole, církvi a úřadech (souhlasně s všeobecnou srbskou peticí) — ale především zrušení prastarého krajinského (provinciálního) zřízení hornolužického i s hornolužickým sněmem.¹ Požadavek ten vyplynul jednak z odporu proti zemanským privilejiím, pročez petice prozatím žádala rozmnožení zástupců selského stavu v hornolužickém sněmu, jednak z touhy po odstranění některých krajinských dávek a po rozdělení hornolužického jmění obcím. Proti tomuto požadavku správně se hned vyslovila „Tydžeńska Nowina“,² mluvili proti němu srbští inteligenti v srbských venkovských spolcích a vystoupilo proti němu „serbske rěčeńske towaństwo“, uloživši zvláštní komisi, aby otázku tuto probádala. Výsledkem byla samostatná brožurka Imišova, která měla lidu otázku jasně vyložit, aby od svého požadavku upustil.³ Věc protáhla se až do dubna 1849, kdy o ní bylo rozhodnuto na valné hromadě srbských sjednocených spolků. Imiš vykládal, že státoprávně

¹ Tydž. Nowina 1848, 127.

² Článkem „Serbskim bratram we Łužicy“ 1848, 140 (patrně od K. E. Mróza a H. F. Wjele, kteří tehdy studovali v Lipsku, prvý ev. bohosloví, druhý práva).

³ B. H. Imiš (později se psal Hendrich Jaroměr Imiš), „Lužiska wustawa ha zjenočene zamoženje Łužiskeho wesneho wokresa“. (Budyšin 1849).

není ani možno zemské zřízení hornolužické zrušiti, souhlasil arci, aby počet zástupců selského stavu v hornolužickém sněmu byl rozmnožen, a navrhoval, aby se úroky ze společného jmění hornolužického, pokud připadá kurii venkovské, rozdělily obcím na splácení krajských dávek atd. Ale valná hromada 22 selských spolků mimo nadání rozhodla jinak: aby samostatné krajské zřízení hornolužické bylo zrušeno a celé jmění venkovské kurie aby se rozdělilo obcím a připadlo obecnímu jmění. Skutkem se arci toto přání srbské selské petice a valné hromady srbských selských spolků nestalo, ale zajímavo jest, že vzniklo a do posledka bylo hájeno. Příčinou jeho arci, jak již řečeno, byla především nedůvěra k německé šlechtě, která dosud v hornolužickém sněmě hlavně rozhodovala.

Kromě těchto věcí hýbaly na podzim r. 1848 srbskými spolky hlavně záležitosti volební, vzbuzené novým saským volebním zákonem. Volební ruch zachvátil celou saskou Lužici měrou nebývalou. Zvláštní volební výbor navrhl pro 6 volebních okresů (6.—11.) kandidáty, mezi nimiž byli 3 srbsští inteligenti (dva z nich evang. duchovní), ale lid zvolil si poslance jen ze svého středu. Tak vyšli z voleb 3 selští poslanci srbsští: Pětr Cyž (v 7. okr.), Jan Hejna (v 8. okr.) a Jan Jězorka (v 11. okr.) — jeden z nich (Hejna) dokonce proti kandidátní listině ústředního volebního výboru. Bylo to pro lužickosrbské vůdce poučením do budoucnosti.

Vzbuzený ruch spolkový neomezil se pouze na spolky politické; vznikl v té době nový spolek studentský¹, a obě vyznání zakládala spolky náboženské.² Založen také (v li-

¹ Spolek chovanců ev. učitelského ústavu v Budyšině (po vzoru spolku gymnasistů z let třicátých); účel: pěstování mateřštiny.

² Roku 1848 vznikl takový spolek katolický v Budyšině a 1849 několik (4) evangelických na venkově.

stopadu) časopis pro srbské katolíky (Kučankova „Jutnička“).

Vše to však dalo se uvnitř hranic saských — pruské meze jako by byly hradbou, přes niž duch národního probuzení jen s obtíží pronikal do pruské Horní Lužice. Ale pronikl tam přec. Vnikly tam Týdenní Noviny, s nimi zprávy o srbském spolkovém ruchu v saské Lužici — a konečně i ruch sám. V září 1848 vzniklo tam první „serbske burske towařstwo“ v Mikově, poblíž východního rozhraní jazykového, a do ledna bylo v pruské Horní Lužici takových spolků 5,¹ všechny poblíž hranic saských. Rozvíjely podobnou činnost jako spolky sasko-lužické. Nejčilejší bylo „towařstwo“ mikovské, které podalo lehnické politické správě (Regierung) a ministerstvu petici, aby byly utvořeny srbské volební okresy. Kromě toho po vzoru sasko-srbském schválilo petici o rovné právo srbštiny ve škole, církvi a u soudu; také spolek v Łazu radil se o takové akci a usnesl se postupovati společně s mikovským „towařstwem“ — ale ke skutečnému podání petice nedošlo.

Oživný dech z Horní Lužice zalétl aspoň slabě i do tiché, nehybné Lužice Dolní. V Chotěbuzi počal 5. července 1848 vycházeti „Bramborski Serski Casnik“, jež založil a redigoval módlejský evangel. farář Mato Nowka. Srbského ducha bylo v něm však málo, i neměl hlubšího vlivu na probuzení Dolní Lužice. Na zajištění práv srbského jazyka podobnou peticí, jako byla „Próstwa saksonskich Serbow“ neb o jaké se aspoň radili prušti Hornolužičané, nepomyslel redaktor „Cas-

¹ Po mikovském, jehož zakladatelem byl hóznický evang. farář Jan Mjeřwa, založen v listopadu srbský spolek v Łazu, působišti Zejleřově, potom ve Wukrančicích, Mochołcu (odbočka mikovského spolku a Dolním Újezdě (Delni Wujezd).

nika“, aniž kdo jiný v Dolní Lužici, na probuzení Dolní Lužice srbskými spolky po vzoru hornolužickém rovněž.¹

Za čilého ruchu v saské Horní Lužici nadešel rok 1849. Srbové stále ještě čekali na vyřízení své petice — ale různá znamení už jim naznačovala, jak bude vyřízena a jaký duch v poměru německo-srbském zavládne. Na podzim 1848 přidělena k dosavadnímu ryze srbskému michalskému chrámu v Budyšině také část německých evangelíků, pro něž ustanoveno 12 německých kázání ročně.² Srbové protestovali a žádali, aby aspoň navzájem bylo také několik srbských kázání v hlavním svatopetrském chrámě — ale marně. Hořkou tu pilulku mělo Srbům osladiti jmenování Smoleřa učitelem luž. srbštiny na evang. učit. ústavě budyšinském (v září) a povolení prvních srbských bohoslužeb v Drážďanech pro tamější srbské evangelíky (v prozinci).³ Upokojiti jich však tato věc nemohla, neboť zároveň (od října) jim působil osud jejich petice vážné starosti. Objevilo se, že vláda vyžádala si mínění o školských požadavcích srbské petice od lidí nepovoláných, ba i od vyslovených nepřátel srbského národa. Srbské vlastence tato okolnost arci zarazila, vyvolala v nich obavy o zdar podniku, od něhož si tolik slibovali, ale vzbudila také jejich odpor. „Serbske rěčeńské towařstwo“ vzmužilo se k protestu, jež podalo krajskému direktoru budyšinskému.⁴ Ten sice deputaci upokojil, ale neomezená víra v úplný zdar akce

¹ Teprve na podzim 1849 založili si srbští gymnasisté v Chotěbuzi podobný spolek, jako měli již dávno v Budyšině.

² Tydž. Nowina 1848, 289.

³ Tydž. Nowina 1848, 258; 349. Zároveň s povolením hodin srbského jazyka pro lužickosrbské chovance dotázán ředitel, bylo-li by záhodno, aby se chovanci na některé srbské obecné škole cvičili v srbském vyučování, k čemuž ředitel přisvědčil. [Str. 266.]

⁴ Tydž. Nowina 1848, 324.

lužickosrbským předákům sotva již zbyla. Nebyla s to jim ji vrátiti ani krůpěj sladkosti, které se jim zároveň dostalo tím, že byl Smoleř ustanoven překladatelem nových zákonů do lužické srbštiny a advokát Rychtař právnickým kontrolorem překladů.¹

Také lednová ministerská krise (po zahájení nového saského sněmu) je zárazila — obávali se, aby neodešlo ministerstvo, které jim slíbilo, že srbskou petici spravedlivě vyřídí. Proto radostně uvítali zprávu, že ministerstvo setrvá — a uspokojení to vyslovili také zvláštní deputací.² Ale příčina tohoto uspokojení byla velmi nejistá a neměla míti dlouhého trvání. Již 24. února ministerstvo odstoupilo a nové (s Beustem) nemohlo buditi velkých nadějí. Vůbec politika saské vlády klonila se po vzoru pruském k reakci, která se určitě projevila rozpuštěním sněmu 30. dubna. Odpor pruského krále proti frankfurtské ústavě, vyslovený téhož dne, jasně ukázal pozadí toho činu. Po rozpuštění sněmu také saský král se postavil proti ústavě, což dalo podnět k drážďanské revoluci, která vypukla 3. května. Následujícího dne již král opustil Drážďany a uchýlil se na pevnost Königstein, chráněn srbskými vojáky Albertova pluku, v Drážďanech pak ustavila se prozatímní vláda s budyšínským advokátem Tschirnerem v čele.³ Povstání, jehož se činně účastnil ruský revolucionář Bakunin, bylo však záhy pruskou vojenskou pomocí potlačeno. Již 9. května prozatímní vláda prchla a město se vzdalo. Pod ochranou válečného stavu oktrojována potom 30. května nová ústava, jako se stalo zároveň v Prusku a Hanoversku.

¹ Tydž. Nowina 1848, 325.

² „Serbské póselstvo do Draždžan“, Tydž. Nowiny 1849, 49. Také ve zvl. otisku.

³ Také druhý člen prozatímní vlády byl z Budyšína: krajský hejtman Heubner. Třetí byl drážďanský státní rada Todt.

Vůdcové hornolužičtí se Smoleřem v čele, vidouce příznaky obratu, utvrdili se jen ještě více ve svém přesvědčení konservativním. Do té doby spadá zajímavá a příznačná epizoda. Kteréhosi dne¹ navštívil Smoleře Bakunin, vyslán patrně Tschirnerem, a přemlouval jej, aby srbský venkov pozdvihl k revoluci proti německým statkářům. Smoleř odpověděl zpřímá, že srbští rolníci na statkáře nepotáhnou, poněvadž od roku 1835 nejsou již statkáři jejich vrchnostmi. V dalším rozhovoru stanula příkře proti sobě obě protichůdná stanoviska: anarchistické i bořivé Bakuninovo a konservativní i tvořivé Smoleřovo. Bakunin odjel s nepořízenou.

Petice stále nebyla vyřizována, a když padlo staré ministerstvo, umínili si srbští vlastenci, že podají novému ministerstvu petici novou. „Serbske řečeňské towařstwo“ zvolilo k tomu komisi (v níž byli E. Rychtář, J. E. Smoleř a Imiš), která vyzvala srbskou veřejnost, aby do 14. dubna vyslovila přání a návrhy, podle nichž by loňská petice byla doplněna a opravena.² Po rozpuštění sněmu a po událostech, které následovaly, bylo však od toho upuštěno.

V té době potuchl vůbec národní život lužickosrbský, zpráv o srbském spolkovém životě pojednou skoro není. Srbové uložili si patrně sami mlčení, že jim to až J. Mjeřwa v dopise z Hóznice vytkl.³

¹ Tak neurčitě vzpomíná Smoleř (Slov. Přehled XII. 206, Der Panslavismus 143). Bylo to patrně v prvních dnech drážďanské revoluce, neboť v posledních dnech byl v Drážďanech za bojů na barikádách duší vzpoury, když prozatímní vláda již kolísala. V polovici května byl již v saské Kamenici zatčen. (Tydž. Now. 1849, 180, 253.)

² Tydž. Nowiny 1849, 131.

³ Otázal se přímo, zda se srbské spolky lekly vojáků? Tydž. Nowiny 1849, 278.

V polovině září konečně mohly Tydžeňské Nowiny přinést odpověď na srbskou petici, která jim byla dána vyřízením král. krajské direkce budyšínské ze dne 28. srpna. Odpověď dopadla podle předzvěstí, z nichž bylo patrné, v jak skrovném rozměru asi bude Srbům vyhověno. Srbská obecná škola byla jim odepřena, poněvadž prý do škol srbské Lužice chodí také německé děti a poněvadž se Srbové nemohou bez němčiny obejít, když mají sídla uprostřed mnohem početnějšího německého obyvatelstva a když úřady jsou německé. Zůstalo zkrátka při ustanovení § 28. školského zákona ze 6. června 1835, jež odpověď také citovala a který zněl: „Ve všech lidových školách udílí se vyučování v jazyce německém, ale děti srbského původu mají se učit německému i srbskému čtení, a pokud jsou v osadě bohoslužby zcela srbské, má být dovoleno, aby se (děti) netoliko učily nazpaměť srbskému katechismu, biblickým průpovědem a písním i veršům, nýbrž aby se také při náboženském vyučování užívalo srbské řeči buď k jasnějšímu výkladu učebných textů, buď k opakování vyloučeného učiva.¹ Celým ústupkem Lužickým Srbům bylo zavedení povinného srbského vyučování náboženství pro srbské děti místo posavadního dovoleného. Arci není míněno pouze srbské vyučování náboženství, nýbrž vyučování na základě srbštiny; zároveň musí býti děti s to odpovídati i německy. Na ostatní školské požadavky dány Srbům sliby: že budou učiněny přípravy, aby se na učitelském ústavě vyučovalo srbské mluvnici nejen každý druhý rok po 2 hodinách v týdnu, nýbrž každoročně aspoň po 2 týdenních hodinách, jakož i aby měli srbští chovanci příležitost prakticky se cvičiti v srbském vyučování (zejména ve vyučování náboženství) v některé obecné škole; dále slíbeno, že bude krajská direkce jed-

¹ Časop. Mač. Serb. VI—VII. str. 96., pozn. 2.

nati s gymnasijsní komisí, aby měli také gymnasisté příležitost zdokonalovati se v mateřštině.

V církevních věcech odepřela vláda vydání nařízení o užívání srbštiny při bohoslužbách a církevních úkonech, poněvadž prý beztoho, pokud místní poměry dovolují, se tak děje. Žádosti o srbské evang. bohoslužby v Drážďanech bylo prý již vyhověno povolením 4 takových bohoslužeb do roku (místo žádaných 12). Povolení k srbské přísaze nových duchovních odepřeno.

Na požadavky o rovné právo srbštiny v soudnictví a v úřadech vláda neodpověděla, ač kromě hlavní srbské petice byla jí v té věci podána ještě petice „srbského řečnického spolku“ ze dne 25. října 1848, žádající, aby pro saské Srby byly zřízeny dva soudy s úředníky, kteří by byli znalí srbského jazyka buď všichni, buď z větší části. Když vláda tyto srbské požadavky ve své odpovědi na srbskou petici pominula mlčením, podali srbští členové lužického sněmu v září 1849 novou petici, aby při budyšínském krajském soudě byli ustanoveni dva neb aspoň jeden vyšší úředník, znalý srbštiny, a kromě toho vědecky vzdělaný překladatel. A když ani to nepomohlo, podal poslanec Cyž 3. ledna 1850 v první komoře saského sněmu návrh, jímž se opakoval požadavek aspoň dvou soudců dokonale srbštiny znalých a rozšiřoval také na všechny ostatní úřady, kterým jsou nebo budou Srbové podřízeni (aby v nich bylo aspoň po jednom úředníku, znalém srbského jazyka).¹ Jak patrně, Srbové v následujících peticích postupně uskrovněovali své požadavky, ale i tato jistě nepolitická skromnost nepomáhala. Teprve návrh Cyžův ve sněmovně hnul věci. Referát výboru,

¹ Tydžeňske Nowiny 1850, 9. — Petici srbských členů hornolužického sněmu podepsali také 2 Němci, zvolení ve smíšených okresích (jini 3 němečtí poslanci za ostatní smíšené okresy odepřeli podepsati).

jemuž byl návrh Cyžův přikázán, shledal, že nejdále sahající požadavek původní petice byl vysloven v době, „kdy ve spojení s politickým a zejména panslavistickým ruchem s novou silou vystupovala touha hornolužických Srbů po zachování národnosti“. Z referátu se dále dovídáme, že budyšínský soud na dotaz ministerstva odpověděl, že by pro Srby stačil u soudu tlumočník. To se zdálo i ministerstvu příliš málo; mínilo, že by měl býti u budyšínského soudu (i u jiných, jimž jsou Srbové podřízeni) právník, srbštiny dokonale znalý (také tam byl tehdy jmenován H. Wjela akcesistou). Sněmovní výbor navrhoval, aby se na srbské potřeby vzal podle možnosti zřetel při budoucím soudním řádu. K tomu připojil tuto příznačnou úvahu, která měla patrně účel brzdy: „Kdyby vláda uznala za dobré a uskutečnitelné dovoliti Srbům určitá samostatná zřízení ve škole, církvi a soudnictví, a tím je vzdáliti od Němců, bylo by to proti vlastnímu blahu srbského národa. Spíše však jest si přáti, aby stále nyní rostoucí nechuť a vrozená nedůvěra Srbů ke všemu německému přestala. Samostatná srbská zřízení by tomu překážela.“ Proti těmto útokům vzal Srby v ochranu sám místopředseda sněmovny Schenk,¹ a rázně svůj národ obhájil posl. P. Cyž: „Měli jsme dosud nevinnou víru“, pravil, „že snahy Srbů o zachování národnosti jsou spravedlivé a slušné: že vyplývají z přesvědčení, jehož srbskému lidu nebyla s to vzíti ani staletá bezpráví a potlačování. Nevěděli jsme, že tisíce selského lidu, podepsavši srbskou petici, jsou vesměs panslavisti,

¹ Pravil, že o panslavistickém ruchu u Srbů nic neví, ač mezi nimi žije — a o nedůvěře Srbů k Němcům řekl, že se jí nelze diviti, poněvadž Srbové jsou národ podmaněný. Nedůvěru tu však lze odstraniti: u soudů na př. budou buditi důvěru právníci, jimž hledající práva rozumí. Proto doporučuje návrh posl. Cyže a vyslovuje mínění, že tento počátek nebude zároveň koncem úprav y této záležitosti.

kteří snad žádostivě pohlížejí do sousedních Čech . . . Nepřichylnost Srbů k Němcům byla vždy stejná, poněvadž Srbové měli vždy stejnou příčinu, aby v Němectvu spařovali svého utiskovatele . . . Jediná cesta ke smíru bude, dají-li se Srbům všechna práva, která jim podle Boha a spravedlnosti přísluší.“ Sněmovná se pak usnesla, aby vláda podle možnosti co možná rychle, jistě však při novém soudním řádu měla zřetel na potřeby Lužických Srbů ustanovením právníků srbské řeči znalých v těch soudních okresích, kde jest mnoho srbských příslušníků neznajících němčiny.¹ Konec konců ze všeho zbyli jen srbští přísežní tlumočníci.²

Tak velice se scvrklo rovné právo srbštiny, o němž Lužičtí Srbové na jaře 1848 snili na základě toho, co ústavodárné shromáždění frankfurské neněmeckým národům slibovalo. V Lužici bylo velké zklamání, patrné z mlčení „Týdenních Novin“, které sice odpověď na srbskou petici v plném znění vytiskly, ale samy jí věnovaly jen několik uznalých řádek.³ Také srbské zklamání vytrysklo jen několika slovy: „Stojíme takřka zase na na starém místě . . .“⁴ Děkovná deputace do Drážďan arci vyslána nebyla.

Uznání Srbům za jejich věrnost projeveno jiným způsobem. Král. princ Albert, který byl na podzim 1849 přeložen k vojenské posádce budyšínské, rozhodl se, že se bude učit lužické srbštině a zvolil si za učitele J. E. Smoleře.⁵

¹ Týdžeňske Nowiny 1850, 73. O jednání v druhé sněmovně 92, 102.

² Historija serb. nar. 133.

³ Týdž. Nowiny 1849, 326.

⁴ Jan Melda: „Što mamy wot přichodneho krajneho sejma žadać a so nadžijeć“. Týdž. Now. 1849, 346. Mluví sice o zklamání po krásných snech o svobodě v Německu vůbec, ale dobře cítíme, že má především na mysli zklamání srbské. Na konci píše přímo o srbských potřebách v soudnictví.

⁵ Týdž. Nowiny 1849, 376.

Jestliže naděje saských Srbů došly v tak malé míře splnění, oč hůře bylo v Prusku. Žádost mikowského spolku za vymezení srbských volebních okresů byla zamítnuta, poněvadž prý je na věc pozdě, a že odjinud podobná žádost nepřišla. Ujal se tedy spolek volební agitace, která byla při volbách volitelů odměněna dobrým výsledkem, ale na konečné zvolení srbského poslance pro berlínský sněm nestačila. Neprobudilost srbského lidu byla přílišná.¹ Spolek byl za svoji volební agitaci dán pod policejní dozor i zastavil raději dobrovolně svou činnost. Později sice zase obnoven, ale jako spolek srbskoněmecký, když byla spolkovým schůzím v Prusku vůbec předepsána četnická asistence.² Ve věcech školských vyslovil se sice vojerecký superintendent na žádost lazovského srbského spolku pro vyučování náboženství jazykem srbským a také pro počátečné vyučování srbskému čtení³ — ale zásadního rozhodnutí té záležitosti zákonem Srbové nedocílili.

Jak patrně, základní chybou lužickosrbského národního hnutí oné doby byla jeho částečnost: omezilo se vlastně pouze na saskou Lužici, kdežto do pruské Horní vniklo jen nepatrně, do Dolní skoro vůbec neproniklo. Vůdcové jeho měli pojmuti srbskou Lužici jako celek, měli vypracovati program pro celou Lužici hned od počátku a probuditi současně i v pruské Lužici všeobecné hnutí pro podobnou petici, jako byla saská. Petice sama pak neměla se v požadavcích tak příliš uskrovnovati, nýbrž měla žádati vše, čeho bylo Srbům třeba k pravidelnému národnímu rozvoji a nač jim usnesení ústavního sněmu frankfurtského dávalo právo. Tedy měla

¹ Tydž. Nowiny 1849, 41, 65. „Jak jim Němci hrají, tak Srbové tančí“, stýskal si dopisovatel.

² Tydž. Nowiny 1849, 261, 278, 348.

³ Tydž. Nowiny 1849, 363.

žádati zcela srbskou obecnou školu v území většinou srbském (a při tom pamatovati i na menšiny), srbský učitelský ústav, střední školu srbskou, stolicí srbského jazyka na universitě, srbskou církevní správu, srbské soudy, srbské jednání se stranami při všech ostatních úřadech (tedy povinnou znalost srbštiny všech úředníků a zřízenců při všech úřadech uvnitř srbského území, v Sasku i zastoupení Srbů v nejvyšších úřadech zemských) a vymezení samostatných srbských okresů správních i volebních. A postavivše tyto požadavky, neměli Srbové sami od nich ustupovati a z nich slevovati, jako skutečně učinili obnovovanými peticemi v záležitosti práv srbštiny při soudech.

Ale i tím, co skutečně učinili, posloužili tehdejší vlastenci národní věci srbské znamenitě. Pokud tehdejší hnutí zasáhlo, vykonalo velké dílo buditelské. Následující na to politická reakce sice mnoho z něho zničila (zvláště venkovský život spolkový skoro nadobro potuchl), ale kvas nevymizel a působil i do pozdní budoucnosti. Jestliže jednotlivci ani za nejtěžších dob a největší národní mrtvoty kolem r. 1800 nepozbývali naděje v životnost lužickosrbského národa, mohli ođ doby národního vzpružení r. 1848 lužičtí vlastenci pohlížeti do budoucnosti s nadějí tím podstatnější.

Nynější doba zasahuje do lidu ještě mnohem hlouběji než rok 1848, proniká i k nejposlednějšímu jednotlivci. Jak toto pohnutí celým světem bude působiti na Lužici, ukáže čas. Vše arci bude záležeti na tom, jak se utváří vnitřní poměry v Německu. Nastane-li tam obrat ve směru svobodnějším, nezůstane bez prospěšného vlivu ani na život lužickosrbský. R. 1848 dovedl se oživití dechem svobody národ takřka neprobuzený, dovede se jím jistě oživití i národ probuzený, třeba maličký.

Naše Doba roč. XXV. č. 8.—9. [červen a červenec 1918].

Lužickosrbská kandidatura do říšského sněmu.

V lednu 1918 prošla našimi novinami bez povšimnutí zpráva o výsledku užší doplňovací volby do německého říšského sněmu ve třetím volebním okrese saském. Jména obou kandidátů byla německá, i netušil nikdo z čtenářů, ani patrně v redakcích našich listů, že byl jeden z obou zápasníků Lužický Srb. Byl, a Lužičtí Srbové měli tentokrátě naději, že dostanou do říšského sněmu svého zástupce — a to v době nad jiné důležité a veliké.

Měli dosud jen jedinkrát poslance v Berlíně, a to ještě před dávnými lety. Byl jím Karel Arnošt Mosak-Kłosopólski (Mosig v. Aehrenfeld), známý vlastenec hornolužický z doby probuzení, překladatel Šafaříkových „Starožitností“ do němčiny. Zvolen byl za okres lubijský (druhý saský volební okres) r. 1867 do sněmu severoněmeckého a r. 1871 do nového říšského sněmu.¹ Pro Srby však činnost jeho poslanecká neměla zvláštního významu — však také nepřišel do sněmu jako zástupce Srbů (lubijský volební okres jest jen z nepatrné části srbský), nýbrž jako kandidát německé strany národně-svobodomyšlné.

Od těch dob Lužičané na vlastního zástupce pro říšský sněm nepomyslili — v Sasku ani v Prusku. Žádal sice lid na shromáždění „Wjesneho wólbneho towařstwa“

¹ Lužičané říkají „kejžorski“ nebo „kejžorstwowy sejm“, t. j. sněm „císařský“, či sněm „císařství“ (německého).

v Minakale 29. září 1911 srbského kandidáta do říšského sněmu,¹ ale nic konkrétního se v té věci nestalo. Není pochybnosti, že to byla chyba lužickosrbského politického vedení, které bylo sasko-pruskými hranicemi rozraženo ve dvě: saští Srbové usilovali jen o zastoupení na sněmě král. Saského, kdežto při volbách do říšského sněmu pouze podporovali stranu konservativní, přijímající věc její za svou — a Srbové pruští konali tytéž služby zase konservativcům pruským pro sněm pruský i říšský.² Vysvětlení této pasivnosti saských Lužičanů podává rozdělení volebních okresů, které jsou v saské Lužici pro říšský sněm tři: 1. žitavský, 2. lubijský (Löbau) a 3. budyšínsko-kamenecký — žádný z nich však není srbský. První okres je zcela německý, druhý z valné většiny; třetí mohl býti z většiny srbský, kdyby se býval omezil na Budyšínsko, ale právě proto byl rozšířen o kamenecký okres, který jest jen z menší části srbský.³ Jak patrno, jest lužickosrbské území v Sasku uměle rozděleno mezi tři volební okresy, aby Srbové nemohli míti v žádném většiny. Je to vysvětlení lužické pasivity, ale ne odůvodnění. Je to pouhá politika negativní, která nemůže býti dobrá, stává-li se pravidlem, poněvadž v tom případě jen ochromuje. I při své tradiční politice konservativní mohli Srbové prováděti kladnou politiku národní: mohli za své služby stranám konservativním žádati od nich, aby střídavě podporovaly

¹ Lužica 1911, 91.

² R. 1912 ozval se hlas, že „do pruského zemského sněmu patří aspoň jeden srbský poslanec“, aby mohl hájiti národní zájmy Lužických Srbů (Serbske Nowiny č. 20., Lužica str. 46.) — ale zůstalo jen při vysloveném přání.

³ Ostatní Sasko má ještě 20 okresů pro říšské volby. Pruská Horní Lužice tvoří okres wojerecko-rózborský (Wojerecy-Rózbork, Hoyerswerda-Rothenburg), Dolní Lužice okres chotěbuzsko-grodecký (Gottbus-Spremburg).

ve 3. volebním okrese také jejich kandidáty národní. Německý konservativní poslanec v zápase s liberálem a později sociálním demokratem býval by skoro zpravidla podlehl, kdyby mu nebyly k vítězství dopomohly srbské hlasy.

Pohledme. Při prvních volbách do říšského sněmu 3. března r. 1871 dostal v třetím volebním okrese konservativec (budyšínský okr. hejtman ze Salzy a Lichtenau) 4126 hlasů, národní liberál (budyšínský advokát Thiele) 4098 hlasů: roztrženo bylo 969 hlasů. Při užší volbě zvítězil německý národní liberál 5294 hlasy.¹ Však víme již, že i ve druhém (lubijském) okrese tehdy zvítězil kandidát národně-liberální, lužický Srb Mosak-Kłosopólski. Při druhých volbách r. 1874 kandidoval saský ministr vnitra a také hned na poprvé zvítězil 11.534 hlasy; připojil se k „říšské“ straně. Kromě něho dostal kandidát centra 2013 hlasů, radikální sociální demokrat 513 hlasů a mírnější soc. demokrat 471 hlas. R. 1877 byl zvolen konservativec (statkář Reich z Bělé na Kamenecku, na samé hranici srbského živlu, ale Němec) 8951 hlasy; vedle něho obdržel kandidát centra 1830 hlasů a soc. demokrat 1428 hlasů. Reich potom podržel mandát 16 let. R. 1878 (když byl říšský sněm rozpuštěn) dostal 6603 hlasy; vedle něho měl pokrokovce 2841 hlas, kandidát centra 1488, soc. demokrat 864 hlasy. R. 1881 volen Reich 9292 hlasy, pokrokovce dostal 5739 hlasů, soc. demokrat 266 hlasů. Podobný výsledek, ač za slabší účasti, byl r. 1884: konservativec Reich 8162 hlasy, pokrokovce 4644, kandidát

¹ Malá účast voličů vysvětluje se tím, že mnoho jich bylo ještě v poli. Oprávněných voličů jest ve 3. vol. okrese asi 34.000, za doby válečné arci mnohem méně. Velký podíl na tomto počtu mají města Budyšin, Kamjenc, Biskopicy (Bischofs-berda), Halštrow (Elstra), Kinspórk (Königsbrück) a Potčnica (Pulsnttz).

centra 73, soc. demokrat 371. R. 1887 získal Reich 15.497 hlasů, pokrokovec jen 435, centrovec 28, soc. demokrat 1558. R. 1890 zvolen nový konservatívec (Hempel) 12.798 hlasy; soc. demokrat měl tehdy 3868 hl., pokrokovec 1341, jiní jen skrovně hlasů. R. 1893 zvítězil kandidát strany reformní (Gräfe), k němuž se přichýlili také lužičtí Srbové; konservatívec dostal 5685 hl., soc. demokrat 3622, ostatní méně. H. Gräfe zůstal potom zástupcem 3. okresu až do své smrti. Volební výsledky při dalších volbách až do nejnovější doby jsou velmi zajímavé: r. 1898 Gräfe 10.026 hl., soc. demokrat 4806, centrovec 1070, konservatívec 71; r. 1903 při první volbě Gräfe 10.637, soc. demokrat 9191, centr. 1742, pokrok. 1967, při užší volbě Gräfe 15.478, soc. demokrat 11.336 hl.; r. 1907 Gräfe 20.387, soc. dem. 8534, centr. 189; r. 1912 Gräfe 13.354, soc. demokrat 11.412, pokrokovec (Pudor) 7889, při užší volbě Gräfe 17.431, soc. demokrat 15.094.

Patrný jest neustálý a zvláště v posledním desetiletí silný vzrůst hlasů sociálně demokratických, vedle nichž býval i silný počet hlasů pokrokových, takže po dvakrát byly nutny užší volby. K vítězství kandidátům konservativním i kandidátu strany reformní dopomáhal srbský venkov. Konservatívcí a reformní se vždy ve svých úzkostech utíkali k Srbům. Na jedny takové volby (1881) vzpomíná Imiš ve své knize „Der Panslavismus“ (str. 49). Tehdy hrozilo konservatívcům nebezpečení se strany pokrovců, jejichž kandidát snažil se získati J. E. Smolefa i peníze. Smolef však s Imišem a Hórnikem rozhodli se působiti v srbském lidu pro kandidáta konservativního, jenž také byl zvolen.

Letos, po zkušenostech posledních let a za žhavé doby přítomné, kdy únava z útrap válečných přechýlila misku na stranu sociálně demokratickou, která zdvihla

populární volání po míru, obávali se němečtí konservativci právem porážky — a proto se utekli k Lužickým Srbům o pomoc ještě důtklivěji než kdy jindy. Za dob dřívějších nikdy jim nenapadlo nabídnouti Srbům říšský mandát ve 3. okrese, v němž se jim Srbové tolik nasloužili — až letos. Hned v říjnu po smrti Gräfově psaly „Leipziger Neueste Nachrichten“, že asi budou konservativci kandidovati po Gräfovi dra Herrmanna.¹ Nedošlo k tomu hned, neboť vznikl v Německu úmysl voliti do říšského sněmu samého admirála Tirpitze. Teprve když kandidaturu odmítl, prohlášen (v polovici prosince) společným kandidátem německých i srbských konservativců budyšínský justiční rada dr. Arnošt Herrmann, rodilý Srb (evangelík) z Wuric — i nastal zajímavý, žhavý zápas.² Pro dra Herrmanna mluvil na volebních schůzích po srbském venkově netoliko srbský zemský poslanec Bart, ale také němečtí zemští poslanci dr. Filip z Borny, Schmidt a Schreiber. Srbské „Wjesne wólbne towařstwo“ rozvinulo arci po všem srbském venkově činnost přehorlivou. Ale také ostatní strany v boji o mandát agitovaly horlivě. Okresní spolek německé pokrokové lidové strany vydal dokonce srbské

¹ Heinrich Gräfe totiž po splynutí německé reformní strany s německo-sociální ve stranu německo-lidovou stal se hospitantem strany konservativní.

² Že bude zápas tuhý, vědělo se již od posledních voleb. Nyní byla na straně vládní tím větší obava, aby také na Budyšínsku neprošel sociální demokrat. Měla býti proto získána zvýšená srbská pomoc. Myslím, že drážďanský spolek „Volkswohl“ nevzpomněl si jen náhodou uspořádati v hlavním městě saském srbský večer (s přednáškou o Srbech, zpěvy a tanci, 12. prosince). Pozoruhodno také jest, že srbský večer navštívila sama choť prince Jana Jiřího (bába korunního prince Jiřího), drážďanský starosta dr. Blüher, generál ze Seydlitzů, asi 15 poslanců atd. Velký sál, který pojme 2000 posluchačů, byl přeplněn.

provolání ve prospěch svého kandidáta Rich. Pudora,¹ v němž čteme, že pokrokový kandidát vedle pravé státní politiky bude dbáti též osobitosti srbského lidu, jehož řeč, zvyky a obyčeje ctí a pro jehož národní zájmy má porozumění, na jaké mají Srbové odůvodněné právo. Že pokrokový kandidát jest muž, k němuž se mohou Srbové s důvěrou uchýliti, kdyby je někdo chtěl zkrátiti v jejich právech nebo chtěl dokonce jejich řeč násilím potlačiti. „Zvolte především muže, který po utrpeních a bédách války, jež sám na sobě poznal, vystoupí pro politiku rozumu a práva, pro politiku rovnoprávnosti a snášelivosti, jakouž jste vy ve všedním i církevním životě vzorným způsobem projevovali“, pokračuje provolání a obrací se k oběma vyznáním: „Vyšlete do říšského sněmu poslance, který po tolikéřené nenávisti a nepřátelství bude vystupovati pro trvalý mír dorozuměním, jež hlásá evangelicko-luterská církev jako základ všeho náboženství a jež jeho svatost papež celému křesťanskému světu tak nevyrovnatelným způsobem klade na srdce.“ Srbské vedoucí kruhy nestavěly se tentokrát pokrokovci ostře na odpor, ba „Serbske Nowiny“ přinesly v části insertní (v č. 1.) i jeho provolání. Vedlo se k tomu patrně jejich stanovisko protisocialistické a úvaha, že pokroovec Pudor, který dostal při posledních volbách na 8000 hlasů, mohl by přispěti k oslabení sociálních demokratů. Také asi byli srbští vůdcové bezpečni, že se srbské voličstvo nedá vyvábiti ze svého konservatismu. Že pevných nadějí ve vítězství svého kandidáta Srbové neměli, jest patrnó z poznámky „Katolického Posla“ (č. 2.), že „v nejlepším případě přijde dr. Herrmann do užší volby se sociálně demokratickým poslancem Uhligem“.

¹ Zajímavó, že vyšlo také v insertní části „Srbských Novin“ (č. 1.).

Také sociálně demokratický kandidát rozšířil srbské provolání, v němž uvedl, že „sociální demokracie hájí práv každého národa i obrací se proti každému potlačování a násilí“, připomněl slova Bebelova z r. 1907, že „kulturní život a rozvoj národa může se dít jen v mateřském jazyce na základě úplné svobody a nezávislosti“ a končil se zřetelem na kandidaturu rodilého Srba: „Co vám je to platno, náleží-li k straně, která se — jako konservativní a německolidová — účastnila politiky protipolské a jest vždy ochotna spolupůsobiti při potlačování jiných národů? Chcete-li míti záruku, že bude dbáno práva všech národův, můžete dáti hlas jedině tomu, který již r. 1910 . . . napsal na svůj prapor spravedlnost pro každý národ. Chcete-li, aby též při nastávajícím míru bylo této zásady dbáno, volte zemského posl. Ottu Uhliga“.

A co bylo podniknuto pro vítězství srbského kandidáta? A hlavně: jaký program Srbové při té příležitosti rozvinuli? Odpověď není právě utěšená. Dr. Herrmann nebyl jen kandidátem srbským, nýbrž společným kandidátem srbských i německých konservativců, a tu byla jistě hlavní překážka národní agitace. Přece však ani tím nelze vysvětliti a omluviti naprostý nedostatek pozitivního národního programu v srbských provoláních i člancích agitačních. První volební provolání „Wjesneho wólbneho towarstwa“ (Serb. Now. č. 51.) řeklo pouze, že dr. Herrmann „je Srb (mluví dokonale srbsky), syn selských rodičů (z Wuric u Budyšina), tedy ze středního stavu; zná poměry našeho okresu, jest věrný poddaný králův i císařův, muž křesťanského smýšlení.“ Ani druhé provolání (S. N. č. 52.) nepovědělo více; jenom nesměle dodalo, že dr. Herrmann „má lásku k Srbstvu a pochopení pro jejich národní přání“ — ale rozvinouti nějaký určitý národní program se neodvážilo. „Pocho-

pení pro národní zájmy“ Srbů přičítali i němečtí pokrokovci svému kandidátu, ale přidali nad to aspoň slib, že bude pro politiku rovnoprávnosti atd. — ať již rozuměli té rovnoprávnosti jakkoli. Ani třetí svolání před samou volbou (S. N. č. 1.) nepovědělo nic o národních požadavcích srbských, jako by Srbové žádných národních požadavků neměli. Stále jen: dr. Herrmann „je sám Srb. Po prvé máme možnost zvoliti Srba do říšského sněmu.“¹ Jedině v následujících slovech tušíme nevy-slovený program národní: „V něm zvolíme si poslance, na něž můžeme i do budoucnosti spolénati, jenž musí, může a také chce býti opravdu naším.“ Je-li za nimi vskutku program národní, jež v nich tušíme, znamenalo by to, že nyní se Srbové nemohou odvážiti jej vysloviti — anebo že nemají k tomu odvahy. Když mohl německý kandidát mluvit o potlačování srbské řeči a slibovati politiku rovnoprávnosti — proč by byli Srbové nemohli říci totéž a vysloviti pozitivně, oč má jejich kandidát k uspokojení národních potřeb srbských usilovati? Místo toho volební svolání i články důtklivě varovaly před volbou zástupce strany sociálně demokratické, která chce všechen dosavadní řád zvrátiti, vyvlastniti pole i lesy atd., rovněž jako strana liberální a pokroková chce odloučiti církve od státu, odejmouti škole křesťanský ráz atd. S konservativního stanoviska vůdců srbských, stále lidu vštěpovaného, je vše to pochopitelné, rovněž při zakořeněné zbožnosti lužického lidu, již se i německý pokrovec hleděl ve svém svolání přizpůsobiti — ale je to zase jen program negativní. A zejména přítomná chvíle byla by žádala opravdového, věčného, kladného, cílevědomého programu národního.

Za takových okolností přiblížil se den volební, 11. leden. Účastenství bylo veliké, pováží-li se, že spousta

¹ Rozuměj po prvé ve 3. volebním okrese.

voličů jest v poli. Volba zůstala nerozhodnuta, ale projevil se hned silný sklon k sociální demokracii. Srb dr. Herrmann dostal 6986 hlasů, soc. demokratický zemský poslanec Uhlig 6450 hlasů, svobodomyslný kandidát Pudor 3520 hlasů (76 hl. bylo neplatných, 2 roztržštěny).

Již tato celková čísla byla významná, avšak více ještě mluvila čísla podrobná. Z nich je patrné, že množství hlasů sociálnědemokratických nebylo jen z německých částí a míst 3. volebního okresu, nýbrž i ze srbského venkova. Značný počet hlasů pro soc. demokrata odevzdán byl na př. v Dalicích, Hněwsecích, Klukši, Łahově, Łuhu, Njeswačidle, Radwožu, v Slané Boršči, Čemjericích, Ježově, Kukově, Njebjelčicích, Róžantě, skoro stejný počet pro soc. demokrata jako pro dra Herrmanna byl v Bělšecích, Kelně, Srbských Pazlicích, většina hlasů pro soc. demokrata dokonce padla v Hrubjelčicích, Łupoji, Rakecích. Někde lze tento zjev aspoň z části vysvětliti německými (dělnickými) menšinami, ale nikoli všude. Patrné je to i ze srbských listů, které po první volbě doznávaly, že někteří Srbové „zbloudili k sociálním demokratům.“¹ Je to úkaz, o němž by měli srbsští vůdcové přemýšleti. V srbských listech vysvětluje se, že tyto zbloudilce vedl „hněv a roznicená krev“ (K. Pos.), nebo jasněji, že jim „zmátlo mozek a rozum heslo pro jednaní o mír“ (S. Now.). Není pochybnosti, že touha po míru tu především rozhodovala — ale pak nemohla oněch srbských voličů k návratu do řad konservativních přiměti slova, jaká jsme četli v člancích a svoláních před užší volbou, na př.: „Také náš krajan chce mír, rozhodně, ale s podmínkou, že nás nebudou naše děti a naši vnukové zavrhovati a proklínati, že jsme se skučice krčili před nepřítelem, třeba

¹ Také Pudor dostal v řadě srbských vsí značnější počet hlasů, ale tu jest souvislost s německými menšinami již patrnější.

jsme byli vítězi.“ (S. N. str. 22.) Nebo: „Žádný pravdy-
milovný člověk nemůže říci, že konservativci stejně vře-
le po míru netouží než sociální demokrati . . . Ale každý
ví, že naši západní nepřátelé ještě dnes vyhrožují, že
naši vlast rozbijí — a že se s námi o rozumných mí-
rových podmínkách nedohodnou, pokud jim Hindenburg
a Ludendorff nevěstí náležitý respekt k nám. Zatím je
bohužel nutno, aby naši skvělí vojevůdcové a vojáci
dokonali dílo na západě, když na východě jest už hotovo.“
(Prov. v S. N. str. 26.) To je řeč ryze všenněmecká bez
nejmenšího prvku srbskosti; provolání to bylo asi Srb-
ským Novinám dodáno z německého volebního výboru
konservativní strany (neboť „Wjesne wólbne towarzstwo“
není podepsáno) a bylo sotva s to navrátiti „zbloudilé“
a toužící po míru zpět do tohoto tábora. Byla to příliš silná
řeč i na trpělivé Srby, vychované v respektu ke každé
vrchnosti. Mohla vyvolati spíše opačný účinek, než jaký
byl zamýšlen. Vůdčí hlavy srbské byly by jej snad
mohly odvrátiti a zachrániti volbu dra Herrmanna, kdyby
byly aspoň v této poslední hodině přizpůsobily svůj
postup velikosti doby a vztyčily pro svého kandidáta
široký program národní, když jim spojení s conserva-
tivní stranou nedovolovalo užití populárního hesla mí-
rového. Nestalo se tak.

Užší volba přinesla pak vítězství sociálním demo-
kratům. Dr. Herrmann dostal 8763 hlasy, sociální de-
mokrat Uhlig 9661 (neplatných bylo 129 hl.).

Účastenství bylo při užší volbě značně větší než
při hlavní, ale přece nestačilo překloniti váhy na stranu
konservativního Srba. Rozhodly patrně hlasy liberální,
které byly teď odevzdávány hlavně pro sociálního de-
mokrata, ale také nálada srbského voličstva, která se od
první volby nezměnila. „Zbloudilci“ se nevrátili, spíše
jich přibývalo: tak v Ľuhu vzrostli ze 13 na 24, kdežto

pokrokových hlasů bylo při první volbě jen 6, které na takový vzrůst nestačily; podobně v Bělšecích rozmnožili se z 11 na 15, ač při první volbě pokrokových hlasů vůbec nebylo; v Hněwsecích vzrostli z 15 na 21, čehož by se nebylo docílilo pouhým přírůstkem 2 hlasů pokrokových od první volby. A podobně bylo i jinde. I v tak typicky katolicko-srbské vsi, jako jsou Khrósčicy, přibýlo jich z 5 na 9, ač pokrokové hlasy při první volbě byly jen dva¹ — a v jiné typické vsi katolické Lužice, Radwofu, rozdělilo se 16 pokrokových hlasů z první volby tím způsobem, že sociálnímu demokratu jich připadlo 14, kdežto dru Herrmannovi jen 2. V samém rodišti Herrmannově, Wuricích, připadla mu jen polovička všech hlasů (24). Z celkového počtu odevzdaných platných hlasů připadá na srbské části III. volebního okresu, vypustíme-li město Budyšin s předměstím Židovem a ostatními ostrůvky s německými většinami uvnitř srbského území,² 4767. Ve skutečnosti více, poněvadž jednak v Srbských Novinách a Katolickém Poslu, odkud podrobná čísla čerpám, některé volební obce chybí, jednak nelze zjistiti značného počtu hlasů, odevzdaných srbskými menšinami v Budyšině s předměstím, v poněmčených ostrůvcích a ve smíšeném, poněmčeném pruhu na pomezí srbského jazykového území. Z tohoto celkového počtu, jež jsem mohl zjistiti, připadlo dru Herrmannovi 2944 hl., Uhligovi 1823 hl., tedy srbskému kandidátu 61% čili něco přes $\frac{3}{5}$, sociálnímu demokratu 39% čili skoro $\frac{2}{5}$. Hledíme-li k vyznání, volili katolíci značně konservativněji: pro Herrmanna bylo tam odevzdáno 755 hlasů čili 82% (přes $\frac{4}{5}$), pro Uhliga 168 hl. čili 18% (skoro $\frac{1}{5}$).

¹ Arci hlasy Herrmannovy vzrostly zde z 39 na 54, což je však vysvětlitelné: Khrósčicy jsou ohniskem katolické Lužice a sídlem stáříckého zem. poslance Kokly, konservativce od kosti.

² Jsou to: Hajnicy, Dobruša, Hnašecy, Hodžij, Mały Wjelkow.

Ale i zde přibylo soc. demokratu více hlasů (+64) než srbskému kandidátu (+50). Evangelíci odevzdali pro dra Herrmanna 2189 hl. čili $57\frac{0}{10}$ (tedy ani ne $\frac{3}{5}$), pro soc. demokrata 1655 hl. čili $43\frac{0}{10}$ (přes $\frac{2}{5}$).

Nevejde tedy v této historické době srbský poslanec do německého sněmu. Škoda. Mohl tam representovati Lužici jako celek, mohl tam předložit lužickosrbské národní požadavky již nyní i potom, až dojde k účtování po velkém zápase. Takto budou Srbové i nadále zastoupeni jen v saském sněmě, kdežto pruští zůstanou vůbec nezastoupeni. Lužickým vůdcům by mohla tato volba býti pramenem poučení pro budoucnost. Jasně z ní plyne, že nestačí pouhá negativní politika, pouhé setrvávání na heslech, která měla praktický politický význam snad v r. 1849. Kdo stojí, zůstává nutně pozadu, když celý ostatní svět žene se v před. Kdo se stále jen hájí, a to ještě ne zbraní, nýbrž pouhými prosbami nebo pouhým dovoláváním se své věrnosti a svých skrovničkových práv, nutně proti ozbrojenému útočníku podléhá. Kdo slouží cizím, zápasí za cizí hesla a zájmy, přichází nutně o své. Lužičtí vůdcové přišli s politickým programem r. 1848 — od té doby nic na něm nezměnili, zatím co svět nestál a trhal jim půdu pod nohama. Ba naopak, oni spokojili se drobtý a nedomáhali se úsilně splnění také všeho ostatního, co bylo r. 1848 žádáno. Ale ani to by jim dávno již nemohlo stačiti k plnému kulturnímu a národnímu rozvoji. Kulturní požadavky všeho lidstva za 70 let vzrostly obrovsky — Srbové se spokojili s ubohými zlomečky kulturních práv, které jim byly tehdy za velkou věrnost uštědřeny. Celé lidstvo ovládla zásada národního sebeurčení a chystá se změnití tvářnost světa — Lužičtí Srbové v této veliké době, největší v dějinách, neodvážili se při důležité volbě vůbec vystoupiti s programem národním, davše se ve služby zdánlivě bezná-

rodního programu konservativního, za nímž však ve skutečnosti jest nyní imperialistický program německý. Ukazuje to velikost jejich nesvobody. Připadají nám na mysl bezděky naši Slováci, přinucení k mlčení v době, kdy se rozhoduje zároveň o jejich přístí.

Zdá se mi, že srbské voličstvo, které se značnou částí přiklonilo k sociálnímu demokratu, neprojevalo tím jen svoji touhu po míru, nýbrž že dalo na jevo — třeba neuvědoměle — i svoji nespokojenost s národním vedením. Národní vedení nedovedlo vystoupiti s programem národním, který by byl všecky voliče nadchl a strhl v jednom směru, aby zapomněli i na své současné útrapy, vyplynulé z dlouhé války a obrátili svůj zrak s nadějí do budoucnosti.

Národní vůdcové mohou si jen říci: nostra culpa — a přemýšletí o nápravě ve prospěch národa, ne ve prospěch cizí. Prvním krokem k nápravě musí býti — revise národního programu, aby neoslábl národní cit vůbec, jako oslábl při volbách.¹ Arci pouhý ideální program by nestačil: musil by také býti prakticky hájen tam, kde Srbové jsou dosud zastoupeni, totiž v saském sněmu. Při bezpříkladné srbské věrnosti trůnu a vládě nemohli by jim Němci zazlívati, že se hlásí o své, když přinesli státu trpělivě tolik velikých obětí.²

Naše Doba roč. XXV. č. 5. z 20. února 1918.

¹ Zkušenost z této volby ukazuje také, že musí Srbové mimo jiné usilovati o vlastní srbské okresy — což zase souvisí s utvořením vlastních srbských okresů správních. V Sasku měly by k volebnímu okresu a správnímu hejtmanství (Amthauptmannschaft) budyšínskému býti připojeny srbské vsi z Kamenecka i Lubijska a naproti tomu od něho býti odloučeny německé části Budyšínska (na jih od Biskupic a Wjelečina).

² Teď více než jindy měli by míti na paměti sonet J. Čišinského „Kónc sčérpnosće!“ (Wysk a stysk, 4).

Vývoj lužickosrbského národního uvědomění.

Doplňovací volba do německého říšského sněmu ve 3. volebním okrese saském (budyšínsko-kameneckém) projevila jakési oslabení národního citu lužickosrbského, jež můžeme pokládati za následek politiky konservativní. Poprvé v tomto okrese byl tentokrát postaven kandidát lužickosrbský (Dr. Arnošt Herrmann, justiční rada v Budyšině, rodem evang. Srb z Wuric), ale že byl kandidátem nepopulární teď strany konservativní a že srbské „Wjesne wólbne towařstwo“ místo praporu národního rozvinulo jen prapor této strany, odevzdaly skoro dvě pětiny srbských voličů hlasy pro sociálního demokrata (Němce Uhliga, poslance saského sněmu), kdežto při první volbě část srbských hlasů připadla také německému pokrokovci. Kdyby bývali Srbové volili svorně dra Herrmanna, byl by najisto přišel jejich poslanec do říšského sněmu v této historické době.¹

Nelze z toho arci souditi o nějakém absolutním oslabení národního citu, nýbrž jen o zeslabení poměrném, takže nad ním zvítězil cit rozhořčení pro útrapy válečné a touha po míru. Voličstvu nestačila pouhá skutečnost, že proti sociálnímu demokratu stojí Lužický Srb, když mu nebylo jasně pověděno, jakým způsobem

¹ Uhlig byl zvolen většinou 896 hlasů, kdežto srbských hlasů (pokud bylo mi lze zjistiti) bylo pro něj odevzdáno 1823.

bude v říšském sněmu zastupovati národní zájmy srbské. Mlčení o národním programu při těchto volbách bylo sice chybou srbského vedení, ale jest aspoň ze značné části vysvětlitelno politickou stísněností, způsobenou válečným režimem. Vždyť až do poslední doby mlčeli také poznaňští Poláci o svých národních požadavcích. Nadobro však nelze válečnými poměry omluviti toho mlčení lužickosrbských vůdců. Bylo možno dojísta i v mezích současných poměrův a známé lužickosrbské konservativnosti a kralověrnosti zdůrazniti při volbách aspoň nějaký minimální národní program.

Buď jak buď, stál aspoň při této volbě kandidát srbský v tuhém zápase, stál v něm výslovně jako Lužický Srb, třeba šíře národního programu nerozvíjel — a již sama tato skutečnost jest přihláškou, že Srbové žijí, že chtějí býti politicky zastoupeni také tam, kde se bude jednati zároveň o jejich osudu.

Sledujme trochu linii lužickosrbského národního uvědomění, abychom pochopili nynější stav národní duše srbské a stupeň její pohotovosti v době velkých dějinných převratů.

Omezím se pro tento účel na dobu nejnovější, počínaje prvními úsvity národního probuzení. Již na sto let před tímto úsvitem učinil evang. farář budestecký Michal Branc1 (Frencel), překladatel Písma do lužické srbštiny, zajímavý projev srbskoslovanského uvědomění, když r. 1697 projížděl Saskem car Petr Veliký. Podal mu, ač ne osobně, tři své dosavadní srbské (a německo-srbské) náboženské spisy, jež doprovodil latinským a lužickosrbským přípisem. V něm praví, že od té doby, co Srbové Drážďany založili, nedostalo se tomuto městu cti, aby je navštívil „velký car, který s mnoha tisíci a miliony poddaných mluví naší srbskou čili sarmatskou řečí“, a vzpomíná také „bratří Čecha, Lecha a Rusa“,

kteří založili království „České, Polské a Ruské čili Moskevské.“¹

Za sto let po něm vystoupil na obranu svého národa Jan Hóřčanskí († 1799), ředitel zhořeleckého gymnasia, anonymně vydaným německým spiskem.² Uvažuje v něm o tom, jak jest nespravedливо, že se na Lužického Srba pohlíží, „jakoby cenou stál hluboko pod odstatními národy.“ Ukazuje, že srbština má slovní bohatství jako kterákoliv jiná řeč, že jen proto nedošla zdokonalení a pozbyla mnohých slov, ježto byla zůstavena toliko sama sobě a nebyla pěstována, i praví: „Lužickosrbská řeč má tedy jen tu chybu, že jí mluví malý národ . . . kdyby jí mluvil národ jako Francouzi, byla by oblíbena a lidé by se jí dychtivě učili.“ Na důkaz připojuje srbský překlad několika veršů z Popeovy filosoficko-didaktické básně „The Essay on man“ (počínajících: Oh Happiness! our being's end and aim . . .) — ale nějakého hrdějšího a v budoucnost důvěřivějšího projevu národního sebevědomí se neodvažuje.

V téže době připravil podobný, ale rozsáhlejší a nadšenější projev Jurij Mjeń (Möhn, 1727—1785), ev. farář v Njeswačidle. Aby ukázal „bohatství a ohebnost“ srbské řeči, přeložil několik ukázek z Klopstockovy „Messiady“ (v tisku 10 stran) poznamenav, že „dosud nikdo, ani on sám, dostatečně nezná pravé ceny a pravého bohatství této (srbské) řeči“ — a k nim připojil vlastní „Ryčeřski kyrliš“, v němž nadšeně píše: „. . . Hle, naše řeč není hubená, drsná, není také železného zvuku, nýbrž je hladká, švižná. Jako čisté pramenité potoky krásně zurčí proudíce háji a květnými lučinami, tak plyne její líbezný verš. Ji nám dal Jehova. A jakž by mohl

¹ Christ. Knauth, „Derer Oberlausitzer Sorberwenden umständliche Kirchengeschichte (1767), 434.

² „Gedancken eines Ober-Lausitzer-Wenden über das Schicksaal seiner Nazion“ (1782).

on, Velký, jenž toliko důstojné dary dává svému lidu, jak by mohl on zploditi něco chromého? On, Věčný ji zachovává již po mnoho století. Přetrvala tisíciletí, chválí ji šedý dávnověk. Zdobí ji bojovná hrdinnost Srbů, před níž se národové chvějí, která nemá v žilách měkkého, slabého mléka a vody, nýbrž šťávu ze štiplavé ředkve a křenu, dává jim do rukou meč . . . , opásává mužná bedra zbraní a vítězí v bitvách. nutí německá království aby poklekala k srbským stopám . . . Vizte nyní . . . srbské řeči nádheru, bohatství, krásu a slávu! . . . Vzmužte se, povstaňte, bratří! Nedejte nádherné této řeči dále v prach klesati, nedejte jí hynouti, ji vyháněti — vzchopte se, pomáhejte jí, opásejte se! . . .“¹

Jak patrně, linie uvědomění se zde již zdvihá, ač nedospívá ještě výše plného sebevědomí národního. Srbské vědomí Mjeňovo stálo jen ve službách církevních: požadoval prohloubenější pěstování srbského jazyka, aby bylo lze vydatněji sloužit šíření království božího touto řečí. Značně výše se vypíala čára srbského uvědomění u tesařského mistra Jana Gottloba Dejky, který v letech 1809—1812 vydával první lužickosrbský časopis, měsíční noviny „Serski Powedar a Kurier“ (Srbský vypravěč a kurýr), „aby se Srbům jako jiným národům dostalo osvěty.“² Ten již měl na mysli skutečné uvědomování národní, ukazoval (třeba naivně) srbskou příslušnost k velkému Slovanstvu a horlil proti vlašským Srbům a odrodilcům, kteří si mateřské řeči neváží a ji zavrhují, zapírajíce tak sami sebe „jako Petr Ježíše“. „Běda ta-

¹ Jurij Mjeň sám nevytiskl svých překladů ani své básně; vydal je teprve jeho syn August Theodor Rudolf Mjeň (evang. farář v Kotcích) r. 1806 s názvem „Serskeje reče zamoženje a kwalbu we rečerskim kyrlišu spjewaše Juri Möhn.“

² Sr. můj článek „První lužický časopis a jeho redaktor“, Zlatá Praha 1888, 771, 787 a „Sto let lužického časopisectva“, Květy 1899. I. 211.

kovým Srbům . . .“, volá v č. 5. roč. I. „Ti nevědí, co chtějí; nejsou Srbové ani Němci, nejsou teplí ani studení, jejich žádost a počínání jest pohanou vůle Pána, jenž světy vodí . . . Avšak Pán jest veliký, všemohoucí, vzbudí lidi, kteří budou zase srbskou řeč ctíti a rozšiřovati, neohlížejíce se na ty, kdož jim budou překážeti . . .“ Jinde obrací se proti škole v lužickosrbském území, nazývá její německé vyučování stejně převráceným, jako kdyby se děti německých škol učily francouzsky nebo řecky místo německy, a uzavírá: „Proto chceme-li býti ryzími Srby, ať se naše mládež v našich srbských školách učí nejprve srbsky čísti a psáti; srbské dítě před 5. nebo 6. rokem nechť neslyší německého slova; píše-li Srb Srbu, čiň tak srbsky atd. Čím více takových věcí bude se mezi námi dítí, tím více poroste láska k srbské řeči; Srbstvo zase povstane, poroste . . . Srbové stanou se zase samostatným národem, jako byli kdysi . . .“ (č. 6. roč. I.)

Po Dejkoví vlna uvědomění zase klesá a stoupá teprve zase národním básníkem Handrijem Zeileřem (1804—1872), který přišed r. 1825 na lipskou universitu nazval srbský odbor „Lužického kazatelského spolku“ „Sorabijí“ a r. 1835 v básni „Ó, můj srbský lide drahý“ po některých pochybnostech volal: „Ještě není po všem veta; vítěz naše řeč ať jásá, žádný z nás ať není sketa; kdož si krájíš černý srbský chléb, Srbem buď — a ne-skloň srbskou leb!“¹ Od té doby linie stále a rychle stoupá k Jórdanovi, Smoleřovi a k r. 1848.

Dr. Jan Pětr J ó r d a n (1818—1891), zakládaje svou „Jutničku“ (Jitřenku), první lužickosrbský časopis od doby Dejkovy, píše koncem roku 1841 Hankovi: „Nuže, čtěte také s námi naši ‚novinu‘, naši svěží, mladou Ji-

¹ Viz můj „Výbor písní“ Handrije Zejleřa, Sborník světové poesie č. 37.

třenku, jež po dlouhé, dlouhé noci po prvé vzbudí nad srbskými poli a nivami. Pojdte s námi ven na naše hory, kde Čechy s Lužici hraničí, pojdte a těšte se s námi z krásné, červené zoře, kteráž vzbudí nad našimi srbskými lesy jako plamen svobody, jenž v noční temnosti budí národy velkými slovy: „Vzhůru — tam nepřítel!“ Tam na naší staré Prašici podejme si bratrské ruce a byť nás hory a říše dělily, zvolíme: „Milujme se, však jsme jeden národ, jedna matka nás zrodila, jeden duch má a bude nás vésti!“

Tak Lužičtí Srbové od pouhé obrany svého jazyka proti pohrdání a potupnému ponižování dospěli k slovanské vzájemnosti, arci jen ryze kulturní, nebo jak zdůrazňoval Dr. Bedřich Adolf Klin,¹ dokonce „jen ryze vědecké“, z níž — a především ze vzájemnosti s Čechoslovany — čerpali povzbuzení a vzory k svému dílu probuzenskému v letech čtyřicátých. Jím vznesla se vlnovka národního uvědomění vysoko, takže Zejleř ve své „Týdenní Novině“, která v druhém půlletí r. 1842 vystřídala „Jitřenku“, již zazpíval svou hymnu o věčném trvání Srbstva (Trać dyrbi Serbstwo, zawostać“), že došlo k jásavým národním slavnostem pěveckým a k založení Matice Srbské, největšímu činu Jana Arnošta Smolefa (1816—1884). V zápětí potom povyskočila křivka srbského uvědomění a srbské životnosti do výše nikdy nebývalé, popohnána dechem svobody, který zavane Evropou od západu r. 1848. Demokratické hnutí revoluční v Německu s projevy frankfurtského sněmu vzbudilo v Lužici tak živé hnutí národní, jakého by se byli ani sami buditelé lužičtí nenadáli a neodvážili. Vědomí národní neprojevovali již toliko vyvolení jednotlivci, nýbrž i sám lid, který mluvil a jednal o srbské volnosti v četných spolcích, jichž po lužickém venkově

¹ Časopis Mačicy Serbskeje 1848, 21.

vyrostlo jako hub po dešti. Samouk Pětr Mlónk, prostý domkář v Džiwoćících, na sklonku r. 1848 v „Srbských Novinách“ (str. 219) jásavě projevil naději: „Srbové! Jednou vezme konec, co nás tlačí, jednou Srbové zase dostanou svá práva. Srbstvo nikdy nezanikne, Srbstvo Srbstvem zůstane.“ „Srbské Noviny“ čile a nebojácně sledovaly politické události domácí i evropské vůbec a Dr. J. P. Jórdan účastnil se slovanského sjezdu v Praze. Vrcholem tehdejšího lužickosrbského uvědomění jest srbská petice za jazyková práva ve škole, v kostele i v úřadech, vypracovaná hlavně Jindřichem Jaromírem Imišem (1819—1897), opatřená 5000 podpisy a podaná 26. července 1848 saskému ministerstvu. Byl to první politický projev Lužických Srbů, jímž žádali srbské obecné školy (s povinným vyučováním němčině), vyučování jazyku srbskému na německém gymnasiu a učitelském ústavě v Budyšině, praktický výcvik srbských kandidátův učitelství v některé srbské obecné škole, srbské bohoslužby ve všech srbských osadách, nejméně 12 srbských bohoslužeb ročně pro Srby drážďanské, srbskou přísahu nově uváděných duchovních v srbských osadách, srbské soudy a srbské řízení se stranami v úřadech, konečně srbské vydání zákonův a nařízení.

Lužickosrbské uvědomění dospělo již k osobní statečnosti, kterou mnozí projevovali a hlásali. „Serbske Nowiny“ z té doby obsahují mnoho zajímavých dokladů. Příznačná jest na př. satirická „Dobrá rada k novému roku“ 1849 (str. 3.). „Nauč se statečnosti“, radí zakuklený Šćipalcec Jan, „aby poznali ti, kteří tě nemají rádi, protože ti náležitě nevěří a jen sebe milují, že se nebojíš a máš dobré svědomí, že nejsi již srbský Mates ze starých časů. Cizím především ukaž, že jsi Srb a že

jsi na to hrdý. Jsem jist, že cizí pýcha brzy pomine a naše Srbstvo zjedná si respekt . . . Nepoděkuje-li ti ten a onen vznešený pán na tvé srbské ‚pomhaj Bóh‘, ať nechá tak; poděkuje-li ti laskavě, netvař se, jako by se ti dostalo zvláštní milosti . . .“ Atd.

Za nastalé reakce ochladla sice odvaha srbských vůdců, kteří k hájení srbských práv zvolili již r. 1848 vědomě cestu konservativní a loyální, ale srbské národní uvědomění aspoň v Horní Lužici nepokleslo. Projevovalo se vlasteneckými verši v srbských časopisech, pravidelným sledováním slovanského ruchu literárního v „Měsíčním Přídavku“ Srbských Novin a v „Lužičanu“, projevilo se i účastí Jana Arnošta Smolefa a Petra Dučmana na slovanském sjezdu v Moskvě r. 1867 a Michala Hórniku při položení základního kamene našeho Národního Divadla. Německá žurnalistika vrhla se za to na hrstku Srbů, obviňujíc je, zejména Smolefa, z panslavistické agitace — ale Srbové se nezalekli. Nedali se také zastrašiti německými hlasy o nadcházejícím utonutí srbského ostrůvku v německém moři. Pamětihodna jsou v té příčině slova Jana K. Bohuvěra Pj e c h a (1838—1913), jež pronesl v referátu o článku Srba B. Ivanoviče, který také hleděl do budoucnosti Lužických Srbů pesimisticky: „Takové mínění bylo by oprávněno, kdybychom byli v Evropě tak osamoceni jako na př. Maďari. Ale tomu tak není. Lužičtí Srbové jsou Slované, a osud Lužice nelze dělití od osudu Slovanstva. Budou-li ostatní Slované tak pracovitými a horlivými Slovany jako Lužičtí Srbové . . ., pak se Lužice jistě neponěmčí, pokud svět světem bude. Nerozvine-li se však ve Slovanstvě takový pracovitý a živý duch, nebude Lužice sama, která padne! Ano, sami vy Srbové tam dole na vzdálených březích Dunaje, nemějte svoji budoucnost za tak příliš zajištěnou, když by snad Slovanstvo na západě ztrácelo duše a země.

Mohli byste se tím snadno dostat v nejtěsnější blízkost souseda, který jest v hubení Slovanů ještě zkušenější a obratnější než Turek a Maďar, s nimiž nyní zápasíte. Nechceme však nikomu činiti výčitky a hroziti, Bůh uchovej; chceme jen jasně ukázati skutečnost, že také malý, slabý rod Lužických Srbů působí pro celé Slovanstvo, když se přičiňuje o své zachování a bytí.“¹ Týž vysoký stupeň lužickosrbského sebevědomí a rozumného i osvíceného chápání národního úkolu projevují slova téhož zajímavého, nedoceněného muže, pronesená v článku „Slovanské jazyky na gymnasiích německého císařství“: „Učíme se německé řeči, čerpáme vědomosti a vzdělání z jejich bohatých pokladů, ale rovněž při tom pilně hájíme svou srbskou řeč a národnost podle hesla: Čím vzdělanější člověk, tím horlivější a věrnější Srb! A tak se nestavíme proti kultuře, aspoň ne proti pravé kultuře, která není nepřítelkou národností ani řečí. Nemůže-li německá kultura vedle sebe a uvnitř sebe strpěti existence jiných národností, je to důkazem, že se v ní při všem jejím lesku a skutečné vnitřní hodnotě přece ještě nejeví nejvyšší stupeň kulturní. Čekejme proto a hledme se zachovati pro vyšší kulturu, a to tím spíše, jelikož k tomu, aby ji vytvořili jako dědici Němců, kteříž dostávali a stále ještě dostávají kulturní dědictví člověčenstva od románských národů, jsou povoláni lidé našeho rodu — Slované!“

Důstojně vyjádřil srbské stanovisko Michal H ó r n i k (1833 až 1894) na závěrku „Historije serbskeho naroda“: „V zemi, kde jsou Srbové od starodávna autochtomy, obývají ještě hezký kus kraje. Tu se drží jako jiní menší národové ve svých územích, na př. Rhaetorománi a Ladiní, Islandané a Furlanci, nebo podobně jako kolonisté

¹ Lužičan 1875, 83.

z větších národů, vzdálení vlasti, na př. Němci v Sedmihradsku a jinde, Arméni, Řekové a jiní. Právo svého bytí mají jako jiní po vůli boží . . . Církev a stát nemají z jejich existence žádné škody . . . Po mnoho století již se předpovídá Srbům poněmčení a v novějším čase takových falešných proroků přibývá . . . Největší triumf domnívají se slaviti, kdož praví: Srbština zanikne, poněvadž se nehodí k tomu, aby rozšiřovala novější vzdělanost. Rozum a paedagogika však učí, že se národu intelektuální a mravní vzdělanost nejrychleji podává v jeho otcovské řeči. A také vyšší vzdělání lze šířiti srbským jazykem jako každým jiným. Když se učenci přičiní, mohou srbskou řeč aspoň všemi těmi výrazy opatřiti, jichž je třeba na „středních“ školách. Tak jest možno k osvětě mnoho přispěti, byť se potom nejvyššího vzdělání dosahovalo pomocí němčiny nebo některé slovanské řeči . . . zejména polské a české . . .“

Když Pjech psal svoje slova, chystalo se do života nové pokolení literární, které se za krátko skupilo kolem „Lípy Srbské“ — a když Hórnik uzavíral své zpracování Bogusławského „Historije serbskeho naroda“, bylo již toto nové pokolení v plné činnosti, mělo již svoji „Lužici“, v níž spojilo starého „Lužičana“ s mladou „Lipou Srbskou“, i svého básníka Jakuba Čišinského (1856—1909), jenž nahradil zvěčnělého Zejlefa a povznesl srbský verš i srbskou poesii na stupeň dosud nebývalý. Jeho poesie znamená i srbským duchem obrovský pokrok: Zejlef byl národní básník lidovými látkami a formou — Čišinski žhavým národním citem a jeho silným, kovovým vyjádřením. Zejlef zazpíval jenom několik písní národního uvědomění — Čišinski stal se typickým básníkem tohoto citu. Dovedl také teskniti nad minulostí a zoufalým postavením srbským, jako tesknil Zejlef v básních „Bože sedleško“, „Rjana Lužica“,

„Můj ludo“ — ale neoddával se tomuto stesku a prýšticí z něho malomoci, nýbrž bil na zvon a hlaholil v polnici, aby kde koho doma zburcoval k dílu, k činům, k obraně, k boji a hlavně k pevnosti a nezlomnosti povahy. On a mladší jeho druh Mikławš Andricki jsou tvůrci národní organisace a nezdolného, uvědomělého národního charakteru. Jestliže Zejleř a jiní dosavadní vlastenečtí básníci jen slibovali věrnost vlasti a projevovali víru, že Srbstvo nezahyne — Čišinski nad to vypracoval v svém básnickém díle celý národní program, počínaje charakterem a úkolem jednotlivcovým a dospívaje až k poslání a úlohám celku. Proto dovedl říci i nepřijemnou pravdu, šlehati a mrskati zvrácenost domácí jako cizí. Byla-li u jeho předchůdců vlastenecká vřelost a věrnost, připojily se k nim u něho hněv a hrdost, ba i důsledně z obojího plynoucí tvrdost proti tvrdému nepříteli.

Již v „Srbských zvucích“ (Serbske zynki, 1897) v památné básni „Moje serbske wuznaće“ (Mé srbské vyznání) napsal: „Příteli, ano, maličká jest srbská země a maličký srbský národ jako malouнка výspa uprostřed valného moře. A já přec pevně věřím, že jeho mocné vlny nezalijí našich srbských lánů, vsí a dvorů . . . A já přec pevně věřím, že můj srbský lid nikdy nezahyne . . . Železná síla a vytrvalost skrývá se v našem lidu, zdravá mysl a jasný duch sídlí v jeho čerstvém těle. Ó, buď jen srdce každého Srba skalou proti cizím vlnám, každá ruka zbrání a každý dech láskou k srbské zemi, a srbská země zůstane věčně srbskou — duší národa pak, z níž by do rozdrobených údů prýštil život a spojoval je v mocný celek, buď horoucí láska k srbské řeči a k srbské roli! A věř, že Srbstvo zůstane! . . . Ale často vzdělání Srbové neznají a nečiní, co žádá povinnost od čestného muže . . . Jiní jsou studení bez lásky, jako jsou

studené všechny údy těla bez krve . . . Jest nutno, abychom se učili snášeti pravdu . . . Snažme se poznati sami sebe! Přestaňme se sami klamati a jiné ukolébávati v zdánlivou slávu! Ukažme ostatním národům duševní práci, že Srbové mají schopnost, sílu i právo na národní existenci!“ (Str. 85.)

Co v této památné básni, co v tomto poslání srbskému vzdělanci vyslovil jako národní vyznání a národní program, vypracovával v pozdějších knihách dopodrobna. On, jenž toužil „býti v Srbích nejsrbštějším Srbem,“¹ snažil se tuto srbskost vštípati všem Srbům, současným i potomním. Proto se v knize „Z juskom wótčinskim“ (1904) obracel nejen ku vzdělancům, ale i k lidu, věda, že „obecný lid hájil rod a řeč otců silou věrných kostí a zachovával srbskost na rodné roli“, že „v jeho ruce jest prapor“ srbský (42.), že v lidu „jest železná síla, která věští a dává lepší osud“ (12.) Všem káže pevný charakter, národní hrdost, mužnost v hájení ideálů, ryzost, ráznost, nesobeckost: „Hrd budiž, na se dbej, cti v sobě Srba a nikdy nebuď maskou, měčem, košťálem . . .“ (11.) „A sobectví zlom pěstí vaz . . . Moc, vznešenost a kouzlo charakteru v tom prostředku má kořen nezvratný . . .“ (25.) Přeje si „s trpělivých šíjí staré strhnout jho, jim jasnou cestu ukázat a chůzi narovnat“, i volá: „Ano, Srbové, setřeste jho, setřeste všecek blud z ducha, ze srdcí a ze života a stůjte až do skonání světa u věrnosti pevný, vřelý, hrdý lid!“ (49.) Napomíná své rodáky: „Srbové, nestůjte v slzách, byť se stmívalo, hřímalo a rostlo nebezpečnství . . . Jste sice slábi a mezi národy jako drobeček . . .“, avšak „mějte před očima lid Israelský! . . . Ano, stůjte, Srbi, malí, ale rázní!“ (39.) „Také malý bývá silen . . . Z ideí jde jako oheň do duší — hleďte jen na bratry Makabejské.“ (12.) Buďte

¹ „Z juskom wótčinskim“ (Vlasteneckým jásosem), 94.

jako oni, buďte jako Mucius Scaevola (32.), buď každý muž jako Leonidas v Thermopylách (46.) a každá matka jako Kornelie, matka Gracchů (81.). Poněvadž „nikdo se nenarodil se sedlem na hřbetě aniž s ostruhou na noze“, a poněvadž „na zemi nebe rovné právo splétá a všem lidem déšť a slunce přináší . . . , držte se svého práva — a Boha“. (69.) A Ty, „Pane, dej nám oheň do srdcí a do ramene rozmach hromu, svěť nám bleskem v nebezpečnostvích a těžkostech a do kříže i beder vlévej nám síly!“ (67.)

Ještě podrobněji vypracoval národní program srbský v knize silných vlasteneckých sonetů „Wysk a stysk“ (Jásot a stesk, 1905), v níž dal svému lidu katechismus pravého vlastenectví, knihu národních příkázání, sbírku národních zákonů. Obrací zraky jeho k srbskému praporu, jako Neruda nám před oči postavil naši barvu červenou a bílou, volaje: „Stůj, prapore modrý, červený a bílý! Z něho sobě hajte věrnost, lásku a radost, Srbové, a budete míti síly dost a dosti.“ (9.) A učí: „Srb zrodil jsi se, Srbem živ buď věrně a věz, že Srbem umřít se ti sluší a tak, by děti srbskou měly duši.“ (6.) „Srb krví patří srbské krvi, zemi — nuž v Srbích zůstaň, pracuj v srbském lidu!“ (43.) „Ne svádět na osud a na praotce jen všecko; s pokáním jen vyznejme se: ach, stará chyba zůstala, toť naše vina.“ (63.) „Že dávné kraje naše jsou teď roviny, nemůžem za to, můžem leda plakat; však vinni jsme, když cizí teď smí klekat nám na šíji a hřbitov chystat nový.“ (64.) Proto „měj v sebe důvěru i v tmě a hrůze! Ten nezhyne, jenž v odvalu vše skládá . . . k obraně sílu nebesa ti dala: leb vytvořuje jádro v mysli, sílu vaří krev a pevnou páteř mají mladí, staří . . . Moc takovou má v údech Srb a v mozku — a budou bájit, Srbům čas že umřít?“ (10.) Ne! Jen „stůj klidně, když tě hladí kdo či tepe, stůj

klidně, když ti dává co či běže, jak jedle stojí v lese — symbol věrnosti.“ (17.) A buď obětavý a nesobecký. „Zda láska pravá je, tvá oběť svědčí. Kdo dává rád, má mysl, lásku pravou; kam chodíš rád, zem nezaroste travou; kde menší láska, tam i oběť řidší.“ (69.) Buď jako tvůj Smolef: „Ne pro sebe, jen o Srby byl ve strachu, ne pro sebe, jen pro Srby se rmoutil . . . Lesk zlata cizího i pocty odmítl a se Srby v jich chudobě se svázal a chudým zůstal, chudým umřel Smolef.“ (28.) A pracuj stále první i poslední, sám i ruku v ruce s jinými. Drobná práce národní budiž heslem všech. „Když malý národ jsme, též v malém vše počněme a dále usilujeme — když nemáš vozu, sbírej do zástěry a na svou malost nestěžuj si nesrdnatě . . .“ (25.) A neochabujte, nikdy nestůjte, spěšte, leťte s časem. „Má rychlý krok čas nový. Kdo chce v kroku mu stačit, statně musí vykračovat . . . Co spolu s časem nestačí, to klesá.“ (44.) Proto více ohně, abys času stačil! „Kde slunce není, mol se zažere tam. Lid srbský podrží svou zemi mladou a všecka nebezpečí strhne k nohám, jen pokud ohněm bude jeho vůle . . . Buď srbský oheň, celý člověk v tobě!“ (58.) A „drž svou roli, otcův odkaz svatý, cti, co jsi zdědil s krví od praděda, buď srbský rolník od hlavy až k patě. Kde lopotil se Srb a v bídě smrtné svou roli vzdělával, ó, běda nám i dětem, pluh jednou kdyby zaryl cizí!“ (50.) „Když půdu berou nám, jen hrob nám ryjí, byť bylo jí, jen do míšku co vejde . . . Ni hrst, ni okraj nesmíme jí ztratit! . . . Vy každý korec kupte z ruky zadlužené . . ., by Srb sám pánem zůstal doma v Srbích!“ (49.) „A čisté chovejte své vsi a dvory i domy! Nepouštějte cizí nohu! Muž moudrý dříve ničí neřád všivý, než uhnízdí se pod kůží mu na vždy. Co liška v dvoře, v rybníce co štika? Dat pečení chce snad? Ven vytlucte je! Vždy se štítem a mečem stráží

stújte! Bůh Srby Srbům dal. Zde rodná hnízda si chraňte!
Pokud s nebe shlíží hvězda, pluh řiď a chléb zde krájej
srbská ruka!“ (5.) „Tak tvrdí buďte, Srbi, lebkou,
hřbetem a rázně vystupujte v srbské čapce, by celá zů-
stala nám země malá!... Být musí tvrdým Srb jak
v moři skála.“ (15.) A konec trpělivosti.

Buď trpěliv, byť bili v tebe suky —
toť stálá rada Srbu v jeho strážně;
já dím však, že to hanba — volám rázně,
že zhynou tak i zbylé naše pluky!
Co srbské, srbským buď, dím! Napnout luky!
A nic si vzíti nedej z rabské kázně,
svou řeč mluv nahlas, všude, bez vší bázně,
a chatu, pluh si nedej vyrvat z ruky!
Lid dlouho tichý stál, co jiný sklízel,
a dosti dlouho za blázna jej měli —
a tak náš domov po kuse kus mizel.
Teď konec! Lid ať v práva svoje vstoupí!
Křivd netrpěti — buď teď zákon celý!
V tvář tepat dávací se jenom hloupí.

Tak volal ke všem a ke každému zvlášť, měl pro každého závažné, vřelé, ale i rázné slovo: pro srbské duchovní, učitele, studenty, spolky, vzdělance, hospodáře, matky, venkovské dívky a jinochy atd. Tak volal zároveň s ním jeho mladší druh, kaplan Mikławš Andrici (1870—1908), břitký, pokrokový publicista, organisátor drobné práce národní, buditel srbských spolků a tím zakladatel ruchu mladolužického, jež po něm s několika druhy v život uvedl Franc Kral. V řadě ročn. „Lužice“ rozptýleno jest množství vlasteneckých výrokův Andrici-kého, vztahujících se k různým národním potřebám, k různým odvětvím národní práce a vrcholících ve vroucích slovech: „Od Žmorce a Čornoboha¹ až k líbezným

¹ Vrchy na jižním pomezí lužickosrbského živlu v Sasku.

Blotám¹ nechť se rozléhá srbská píseň jedinou nerozdílnou hymnou. Kde ještě spíte, vstávejte. Kde pracujete, pracujte ryze srbsky. Nebuďte polovičatí. Polovičatost je naše smrt.“ (Lužica 1898, 83.) A nástupce jeho v drobné práci národní a později i v redakci „Lužice“, Franc K r a l (1886—1915), volal: „Nám, milí Srbové, nic jiného nezbude, než abychom si sami pomohli. Vybudujeme si jen pevně své organisace a odřekněme se energicky všeho cizomilství — potom můžeme také rozhodnější slovo promluvit. Doby, kdy Srbové vše snášeli, bohudík minuly.“ (Lužica 1912, 82.) Nutno „pracovati, ano pracovati s napětím sil, nechceme-li zmizeti v moři Němectva. A to nechceme nikdy, přenikdy! . . . Nynější srbské hnutí nesměřuje na hřbitovy, nýbrž na úrodnou roli, kde pilná ruka pěstuje tisíce plody.“ (Luž. 1912, 89.) Psal to v době, kdy Marko S m o l e ř (* 1857), syn slavného buditele, ve svých „Srbských Novinách“ i před soudem statečně hájil zákonných práv srbského jazyka v obecném školství. Byl za to sice pokutován, ale přes to s plnou vírou v budoucnost napsal: „Nyní sice usilují přivést srbský národ do hrobu, ale jsme jisti, že také Srbům záhy zasvitne velkonoční jitro. Kámen, jež na ně nyní přivalují, odvalí se potom s hromovou ranou a puknou pouta, která nyní srbskou řeč dává.“ („Serb. Now. 1912, č. 14.)

Byla to doba, kdy i sám lid se zase ujímal slova ve věcech národních jako kdysi v l. 1848 a 1849. Prostý srbský rolník Aug. H o l a n podal rok před vypuknutím války v „Lužici“ promyšlený program národní organisace, v němž volal zejména po všelužickém deníku, poněvadž lidu dosavadní týdeníky již nestačí. Kladl důraz na to, aby to byl deník pro všechny Srby (tedy i dolnolužické) obou vyznání, aby bylo udržováno pevné spojení a do-

¹ Krajina v severozápadním cípu Dolní Lužice.

konalá shoda mezi evangelíky a katolíky, aby deník „budil lid z mrákoty a šířil v něm srbskost a zvláště také slovanskost“; aby se dbalo výchovy dospívající mládeže, aby všecek lid byl zorganizován ve spolcích, které by mládeži nahradily i srbskou školu, když jim jest odpírána; aby ústřední spolek založil srbskou spořitelnu a srbskou banku i aby „Mačica Serbska“ se stala dozorkyní a rádkyní všech srbských korporací a zastupitelkou všeho lidu. (Luž. 1913, 20.)

Ještě těsně před vypuknutím války kaplan Jurij Deleńk formuloval srbské ponětí o národnosti i jejích právech vůbec a národnosti lužickosrbské zvlášť: „Každý člověk náleží nějaké národnosti. Ne zvolil si ji sám, byl do ní povolán. Proto má před Bohem a před svým svědomím povinnost, aby v ní byl živ. Ano náleží své národnosti tak pevně, že z ní nemůže vystoupiti nebo ji svléci . . . , byť si to i přál. Poněvadž je tedy národnost tak pevný přírodní a boží zákon, má také svá přirozená práva . . . , nikdo pak nemá práva zkracovati jiného v tom, co mu náleží. To jest zásada přírody, a přikázání přírody jsou právě tak dobrá jako přikázání boží . . . Bohužel se na světě boží přikázání vždy nezachovávají, jaký div, že i přírodní přikázání nejen často, ale mnohdy bez ustání se přestupují. Němci v tom byli a jsou ještě podnes mistry. Všem neněmeckým národům v říši daří se zle — a ne v poslední řadě nám Srbům. Že pak mnozí Srbové usilují svoji národnost zachovati a strašnému poněmčování stavěti hráze, nemůže se to nikdy jmenovati prací na škodu německé národnosti, poněvadž Němci nemají k poněmčování žádného práva . . . Proto národní dilo Srbův není přepiatým nacionalismem, nýbrž plněním vážného a zodpovědného přikázání . . . [Lužica, 1914, 37.]

Na takové výši bylo národní uvědomění lužicko-srbské před vypuknutím války. Není myslitelno, aby nynější ticho na Lužici znamenalo, že tam národní vědomí vymizelo. Neprojevuje se toliko v poměrech, jež snadno pochopíme, pomyslíme-li na Slováky. Ale vůle národa po svobodném a plném životě národním projevila se dostatečně za poslední století, Srbové ukázali, že dokonale chápou význam svobody, že jsou si také vědomi vlastní ceny — a to musí padnouti na váhu při konečné úpravě poměrů evropských a světových. Věřím pevně, že jako u všech národů dosud potlačovaných a toužících po svobodě, tak i u Lužických Srbův osvědčí se potom životně pravdivost slov, jež napsal kdysi lužickosrbský slovníkář Křescíjan Pful do alba našemu F. L. Čelakovskému: „Kdo svobodu poznává, jest blížek svobody, kdo cítí svoji cenu, nikterak není otrokem“.

Osvěta 1918, č. 6.

Lužičtí Srbové za války.

Celé Slovanstvo jest přímo zúčastněno ve válce, v níž se rozhoduje o jeho příštích osudech. Ani nejmenší národ slovanský, Lužičtí Srbové, není vyňat a válkou ušetřen. Nebylo však o něm za války dosud řeči, ač o všechny ostatní národy a jejich osud zajímá se nejen svět slovanský, nýbrž i ostatní široký svět. A přece jakožto poslední a ne zcela nepatrný zbytek t. zv. Polabského Slovanstva, které kdysi obývalo celé severní Německo na západ až po Sálu a Labe, ba i za ně, nezasluhuje takového zapomenutí. O 583.427 Iřů v Irsku, z nichž 566.554 mluví irsky i anglicky a jen 16.873 pouze irsky, zajímá se celý svět, a to mnohdy velmi bouřlivě — na 150.000 Lužických Srbů nikdo ani nevzpomene. A přece je to nárůdek, který v minulém i nynějším století projevil tolik životnosti, uhájil si za okolností nejnepříznivějších jazyk svých otců a vytvořil si i vlastní, ne zcela nepatrnou literaturu.

Právě před válkou projevil zvýšenou vůli po sebezachování čilým hnutím mladolužickým, které vytrysklo novým, zdravým ruchem spolkovým po všem hornolužickém venkově a slibovalo svým ústředím („Domovinou“) vyvábiti i Dolní Lužici z mrtvého klidu.¹ Duši

¹ V Dolní Lužici počátkem osudného roku 1914 redaktor „Bramborského Casnika“ K. Šwjela zvonil umíráčkem předpovídaje, že tam do padesáti let Srbstvo vyhyne: „Jsme dnes umírající výměnkář mezi Němci. Nastati a přestati jest všemu pozemskému souzeno. Pečujme o to, abychom získali věčné

tohoto utěšeného ruchu, který ve mnohém připomínal počátek spolkového života lužickosrbského v l. 1848—49, byl redaktor „Lužice“ Fr. Kral. Jako by byl tužil, jak přetěžká doba zkoušky národu jeho nadchází i že je třeba přilítí oleje do jeho lampy, aby vystačila přes blíží se noc.

Červencové číslo měsíčníku „Lužice“ náhodou přineslo počátek povídky „Wójna“ od Jiřího Kubščana¹ — a koncem měsíce vypukla válka, která měla přitlumiti národní život lužickosrbský, jako jej přitlumila v rárodech mnohem větších. Pojednou odvolávání pracovníci ze všech vrstev, tedy i pracovníci od díla národního. Ještě při vypuknutí války byl založen venkovský srbský spolek v Rakojdech, který si dal slibné jméno „Nadžija“ — a pojednou bylo po nadějích na dlouhou dobu, u jednotlivců i nadobro. Ochromení, jež válka způsobila, projevilo se v národním životě lužickosrbském hned v srpnu. Počátkem tohoto měsíce sjíždívá se studující mládež lužickosrbská ke své výroční „skhadzowance“; na rok 1914 byla připravena „skhadzowanka“ jubilejní, čtyřicátá — ale nedošlo k ní. A v listopadu již „Lužica“ konstatovala potuchnutí všeho spolkového života. Odešli do pole, kdož byli hybnou silou toho života, národní pracovníci, — a „Lužica“ tesklivě se s nimi loučila: „Viděli jsme je také s jinými táhnouti,

štěstí.“ — V „Lužici“ hrozná tato slova oddaného umírání byla rázně odbyta. „Nikdy není pravé slovo: Připravujte se do hrobu . . . Ne umíráček, nýbrž radostné velikonoční zvony vzkříšení! Náš lid nechce umřít, to není pravda!“ (1914, str. 15.) — Zkrátka a dobře řečeno. Lid nechce umřít, ale inteligence pro jeho život v Dolní Lužici nic nečiní. Slova „Bramb. Casniku“ pak jsou přímo výronem vštípeného prusského ducha, který má srbskost otravovati.

¹ Český překlad vydal Dr. Josef Páta v „1000 nejkrásnějších novel“.

ale nevíme, budeme-li je vítati domů... a práce je tolik — a dělníků tak málo!“

Těžce postižena byla sama „Lužica“. Hned po vypuknutí války povolán byl k vojsku a přímo do pole její redaktor učitel Fr. Kral, muž ani ne 28letý (nar. 26. listop. 1886 v Radwofu); za krátko se vrátil se srdeční chorobou, ale po dvou měsících poslán byl zase na francouzskou frontu, aby se již nevrátil. Padl 25. září 1915 a byl pohřben v Lensu. Byla to těžká ztráta nejen pro časopis, nýbrž vůbec pro národní život lužicko-srbský. Kral byl rozený organisátor; vzpružinou obnoveného ruchu spolkového byl vlastně on, nově organisoval lužické ochotnické divadlo,¹ jemuž na venkově sloužila řada spolků, založil a redigoval časopis pro děti atd. „Lužica“ po jeho odchodu i po odchodu mnohých spolupracovníků a odběratelů živořila, čemuž nelze se diviti — spíše jest div, že nezanikla hned po vypuknutí války. Vycházela (redakcí E. Holana) nepravidelně a v objemu zmenšeném ještě do srpna 1916, ale obsah naznačoval, že není spolupracovníků. Již od počátku r. 1915 vyplňována byla z valné části pozůstalými neb i přetiskovanými pracemi mrtvých (J. E. Smolefa, A. Sommera, J. Radyserba). Jinak ozývaly se tam kromě domácích časových věcí především ohlasy války; tu dopis, tam drobné črty neb i verše.

Z jiných listů zanikla hned počátkem války dolno-lužická „Gwězda“.

Víme, jak těžko, ba nemožno u nás do nedávna bylo národní duši se projeviti — i nemohlo býti jinak ani na Lužici. Politické časopisy, pokud nepsaly jak jim velely poměry („Katholski Posoľ“, „Bramborski Casnik“), aspoň se halily v mlčení („Serbske Nowiny“). A tak

¹ Těsně před válkou vydal příručku pro ochotníky „Naše dziwadło“.

bylo slyšeti jen resignované, nábožensky podbarvené projevy oddanosti v osud.

A ten byl krutý. Odvolával jinochy i muže od pluhu, studia i od práce národní — a smrt je hojně kosila na bojištích. Především na bojišti západním, ač byli a jsou Srbové i na bojišti ruském i na Balkáně. Žalno bylo viděti spoustu úmrtních oznámení v lužických časopisech po velké podzimní ofenzivě ve Francii r. 1915 — ale černají se jimi zadní stránky časopisecké i nyní, jako se jimi černaly od počátku války. Padl (13. srpna 1915) u vsi Psucina při útoku na Modlin (Novogeorgievsk) učitel Jan Rječka, dobrý hudebník a vlastenec, který krátce před tím (koncem r. 1914) opatřil nové vydání „Společenského zpěvníku“ (Towařšny spěvnik). Padl ve Francii nadějný student z pražské „Serbowky“ Jurij Šořta — a co jiných ztrát zaznamenaly lužické listy! Těžko jest je nyní přehlédnouti. Podle zpráv „Katolického Posla“ jen z radwofské farnosti padlo do letošního jara 35 Srbů, z Khrósčické 39.¹ A ryze neb většinou srbských farností jest jen v Sasku 25, v pruské Horní Lužici 33, v Dolní aspoň 23 (podle Šwjely), celkem tedy 81. Kdybychom vzali za průměr 37 padlých pro farnost, bylo by to na 3000 padlých jen z ryze srbských krajů, nehledě na menšiny. A válka zuří a kosí dále. Jak ochromuje současný život, ukazuje tato statistika: ze 110 členů kulowského² spolku „Bratrowstwa“ do června 1916 padlo 14, nezvěstní byli 3, 70 bylo v poli a jen 23 doma.³ Členové „Sorabije“, lipského spolku srbských studentů vysokoškolských, jsou

¹ Kalendář „Krajan“ na rok 1917 (jubilejní, 50. ročník) podává seznam padlých atd. z 5 katol. farností, ale z jedné jen za r. 1914, z ostatních asi do září 1916.

² V pruské Horní Lužici.

³ „Katholski Posol“ 1916, 178.

(podle zprávy z r. 1916) všichni v poli, 3 padli . . . Celého obrazu lužickosrbské účasti v nynější válce a lužickosrbských obětí nabudeme až po válce, kdy má být vydána kniha „Wobdzělenje Serbow při swětowej wójnje“ (po usnesení loňské valné hromady matiční).

Nemůžeme také nyní posouditi, do jaké míry byl potlačen národní a veřejný život v Lužici. Zdá se, že aspoň útlak tisku nebyl takový jako u nás. Zajímavá věc jest, že u nás ve 3. vyd. „Sborníku písní“ byla počátkem r. 1915 zkonfiskována také lužicko-srbská hymna „Hišće Serbstwo njezhubjene“ (Ještě Srbstvo neztraceno), kterou v Německu nikomu nenapadlo konfiskovati. Sama „Lužica“ vyslovuje podivení: „Nevíme kterak by mohla Zejleřova píseň býti Rakousku nebezpečna“. Srbský jazyk byl pominut při ustanovení censury pro zahraniční korespondenci, ale stejně byla pominuta polština, čeština, dánština; byloť dovoleno do ciziny dopisovati pouze německy, anglicky, francouzsky, španělsky a vlašsky. Za to narostl hřebínek germanisaci, třeba nevycházela přímo od vlády. Tak již koncem roku 1914 konána církevní (evang.) visitace v Poršicích, Khwaćicích a Lupoji pouze německy. „Jak se zdá, byla srbská, visitace tiše odstraněna“, poznamenala jen Lužica.

Ať již byl či nebyl přímý útlak jakýkoliv, stísněnost z války samé byla veliká. A do té chmurné doby padlo několik ztrát, nezpůsobených přímo válkou a odvolavších ze života většinou starce, ale přece zarmucujících: 11. října 1915 zemřel v českém Neveklově lékař Jan Česla, za mladých let básník a vůbec čilý spisovatel, který však již od roku 1872 mlčel, 10. května 1916 jej následoval kanovník Jakub Herrmann, ušlechtilý dobrodinec srbského národa, nakladatel „Lužice“ i některých sbírek Jakuba Čišinského, 24. května 1916 evang. farář

Jan Renč, spisovatel dějin ketlické osady,¹ 16. října 1916 evang. farář Jan Gólč, redaktor časopisu „Pomhaj Bóh“, a 16. května 1917 Karel Aug. Fiedler, staříčkářský básník a bývalý redaktor „Lužičana“.²

Přišly také radostné momenty do válečného období, ale byly všeobecnou stísněností utlačeny. Studentstvo mohlo svou jubilejní, čtyřicátou „skhadzowanku“ místo r. 1914 svolati až na rok 1916, jak již bylo řečeno. Sešla se v Khrósčicích jako první studentský sjezd r. 1874, ale nebylo, nemohlo na ní býti té radosti jako jindy. Přítomno bylo pouze 17 studujících, asi třetina obvyklého počtu. Zprávu o své činnosti podaly jen dva studentské spolky: pražská „Serbowka“ a budyšínská „Włada“ (spolek chovanců katolického učitelského ústavu). První, který zároveň dovršil 70 let svého trvání, měl jen 9 členů, druhý jen 7. Z lipské „Sorabije“ nikdo nezůstal v občanském kabátě. Spolek gymnasistů budyšínských a chovanců evangelického ústavu učitelského se ani neozvaly... Také sté výročí narození buditele Jana Arnošta Smoleře padlo do stísněné válečné doby, na 3. března 1916. Minulo proto nevyužito. Článek v „Srbských Novinách“ a „Lužici“, drobná vzpomínka v „Časopise Mačicy Serbskeje“ a několik řádek v „Katolickém Poslu“ bylo snad zatím vše, čím na významné jubileum upozorněno. „Serbske Nowiny“ kromě toho znova otiskly úryvky z vlastního Smoleřova životopisu, vytištěné kdysi již v kalendáři „Předženaku“ (1885), a „Časopis Mačicy Serbskeje“ přetiskl Fiedlerovu báseň, která byla psána pod čerstvým dojmem Smoleřova úmrtí a uveřejněna v „Lužici“ 1884. Jedině

¹ Při studiích k tomuto dílu objevil list krále Václava IV. z roku 1395.

² Data narození: Česla 16. prosince 1840, Herrmann 6. května 1836, Renč 29. ledna 1856, Gólč 4. května 1864, Fiedler 15. listopadu 1835

Józef Nowak z nejmladšího pokolení věnoval duchu Smoleřovu hrst veršů, silných novotou a dýšících životem v době stísněnosti. Vyvolal postavu buditelovu ze zásvětí a dal jí samé mluvití o vykonaném životním díle. Právem sebevědomě mluví jeho Smoleř: „Srbstva jsem buditel v temné noci, smělý vůdce po strmé cestě . . . Vítěz na stráži stál jsem“.

Hluboký symbolický smysl měla tato báseň mladého Srba. Hlásil se v ní život za doby smrtelné stísněnosti. Za doby smrtelné úzkosti vytesal mladý ten muž před oči svých krajanů postavu vítězného buditele. A tak i jiné zjevy počaly ukazovati na to, že Lužičtí Srbové nejsou válkou udušeni, že mlčení jejich není tichem smrti. Uvnitř jistě dál se a děje přerod, jež působí světodějně události.

Jsou tu především projevy tiché, mlčelivé, mluvící pouze svým zjevem. Některé náhodné, jiné vzešlé a vycházející z rozváženého díla, ale obojí stejně výmluvné. Takovým náhodným symbolickým projevem jest samo jubileum Smoleřovo. Řeč jeho zní: národ, který vydal tohoto muže chorého těla, ale silného ducha, aby jej probudil k národnímu životu za okolností nejtěžších, má sílu životní a právo k plnému rozvoji. Jiným takovým náhodným projevem bylo uveřejnění překladu Shakespearova „Julia Césara“ na jazyk hornolužický v „Časopise Matice Srbské“ právě r. 1914. Překlad od Jana z Lipy (J. B. Pjecha, zemřelého r. 1913) jest již z let sedmdesátých, ale světlo boží spatřil teprve v roce vypuknutí světové války, jako by byl čekal až na dobu nejtěžší, v níž se válka strojila zdrtiti národy — aby tu svým objevením prohlásil: „Hle, čeho jest schopen jazyk malého národu.“ O dvě léta později ještě hlasitěji promluvil podobným způsobem Urbanův překlad Homérovy Illiady, z něhož zatím vydán první zpěv (podobně jako

r. 1911 týž M. Urban podal ukázkou z Odysseje). Tu již překladatel, vyslovuje touhu po knižním vydání celého Homéra v srbském rouše, s plným uvědoměním praví: potom „by náš srbský Homér budícím, smělým hlasem volal do světa: Trać dyrbi Serbstwo, zawostać“!¹

Touž řečí mluví také ostatní literatura lužickosrbská, již válka neutlumila. Sama „Lužica“, stížená nejkřutěji, zápasila dlouho čestně, než konečně r. 1916 působení své na dobu války zastavila. Ale ostatní časopisy vycházely nepřetržitě, i dolnolužický „Bramborski Casnik“ aspoň ve čtrnáctidenních lhůtách se objevoval. Katolický spolek cyrilometodějský vydal již 10 čísel (třeba drobných) lidové četby. V „Lužici“ do posledního jejího dechu ozývala se jména mladých i nejmladších: M. Hajna, J. Skala (J. Kukowski), J. Nowak, Ahasver. Nejvíce naděje vzbuzuje J. Nowak, autor básně „Ernst Smolef“. O studentském sjezdu v Khrósčicích byla provedena jeho truchlohra „Poslední srbský král“ z mythické doby lužicko-srbských dějin. Uveřejněn byl zatím jen obsah její, nelze nám ji tedy posouditi; ale již to, že se mladý básník odvážil na tuto látku, která kdysi vábila Čišinského („Na Hrodžišku“), svědčí pro něj příznivě. Také básně Ahasverovy obracejí k sobě pozornost hlubokým citem. Vědecká činnost lužicko-srbská pokračovala v „Časopise Mačicy Serbskeje“ hlavně pracemi jazykozpytnými prof. Dra Arnošta Muky, J. Libše (autora hornolužické „Syntaxe“, jehož šedesátiny Lužice oslavila 17. listopadu), M. Justa a j.² — a mimo „Časopis“ pozoruhodně se projevila objemným 1. sešitem velkého

¹ „Srbstvo musí potrvati, zůstane!“ (Z písně Zejleřovy.)

² V roč. LXIX. na r. 1916 vyšel také výtah z „Právních dějin zemí koruny české“ prof. J. Kaprasa pod názvem „Prawne stawizny Hornjeje a Delnjeje Łužicy“ (také ve zvl. otisku, Budyšin 1916 — vlastně však 1917, neboť otisk i onen ročník „Časopisu“ vyšly teprve v říjnu 1917).

německo-srbského (hornolužického) slovníku Filipa Řezaka a M. Nawky.¹ Také Dolní Lužice ozvala se v literatuře zajímavým spisem ev. faráře G. Šwjely „Evangelska wěra mjez Slovjanami“, v němž podává přehled náboženského života slovanských evangelíků se statistickými daty, seznamy časopisů atd.²

Také spolkový život po prvním ochromení se aspoň v určitých mezích vzpamatoval. Nemáme jen jeho celkového obrazu, jež dříve soustavně podávala „Lužica“, ale můžeme o něm souditi aspoň ze zpráv „Katolického Posla“, které se arci týkají jen katolické Lužice, tedy malého zlomku národa z největší části evangelického. Také jinak se Srbové již orientovali v nových poměrech, i můžeme zaznamenati různé projevy životnosti a naděje v budoucnost. Tak ve svobodném sdružení katolických učitelů srbské Lužice 28. září m. r. přednášel J. Šlodeňk o lužicko-srbské kultuře. Zdůraznil, že v obecné vzdělanosti nejsou lužičtí Srbové pozadu, ukázal, že srbská řeč jest bohatá a krásná, tisíce lidí v ní myslí, mluví, píší, sní, básní, zpívají a radují se. „Ona to jest, která nás vede na výšiny i do hlubin národního citu.“ V ní, v celém životě srbském a zejména v literatuře jeví se srbská kultura, „kterou si chceme zachovati do nejdálších časů.“ A výslednicí následujícího rozhovoru bylo heslo: „Pečujme o to, aby naše také naším zůstalo.“³ Společné oběti v této válce, společné utrpení utužuje vědomí jednoty. Více než jindy uvědomují si

¹ Předplácí se na něj 10 marek, sešit za 2.75 mk. Adresa: Dr. Filip Řezak, král. dvorní kaplan v Drážďanech. (Slovník vydává se na podíly po 100 markách.)

² Cena 80 pfen., adresa: Dissen, Kr. Cottbus. — G. Šwjela je syn redaktora „Casnika“.

³ Kathol. Posol 1916, 274.

Srbové, „že jsou jeden národ“.¹ Proto bylo na studentském sjezdu slyšeti povzbuzení, aby inteligentní dorost spolupracoval všude ve spolkovém životě, zejména na lužickém východě, jakož i aby nebylo zapomínáno na osobní styky s Dolní Lužicí. Srbové nebojí se budoucnosti, ba očekávají v hospodářském směru lepší doby. Uvědomují si, jak důležité jest zachovati půdu v srbských rukou. A povzbuzují se: Zachovejme si pevně své ideály přes krvavou válku. Nepozbývejme krásné naděje, že se vrátí zlaté časy, kdy budeme moci znova pracovati a hájiti nové ideály. I ti, kdož bojovali v poli, bojovali přece, usilující o zachování srbské řeči a pravé srbskosti na dobu po válce, aby se dále zachoval srbský lid a národ...² A cena srbského jazyka za doby válečné nepoklesla, naopak se povznesla: lužickosrbští vzdělanci jsou ve vojenské službě na východní a jižní frontě tlumočníky, i píše takový lužickosrbský vzdělaný voják nadšeně: „Naší milou, dosti často opouštěnou lužickosrbskou řečí jest mi možno obcovati s Polákem, Rusem, jižním Srbem, Slovákem, Bulharem... Proto jsem od jiné vojenské služby osvobozen, poněvadž mne na všech stranách potřebují“.³

A tak jest patrné, že Lužičtí Srbové, ač utrpěli za války mnoho ztrát, při číselné jejich nepatrnosti tím citelnějších, neztratili přec naděje v budoucnost a vůle k životu. Výjimky jsou arci všude, byly jistě i tam; ale projevy malomyslnosti se aspoň za války neozvaly.⁴ Naopak posílil se cit jednoty, zvýšilo se mínění o vlastní ceně, rozšířil se obzor tisíců, kteří byli válkou zaneseni

¹ Vyzvání ke sbírání dat pro knihu „Wobdzělenje Serbow pri swětowej wójnje“. Tamtéž 188.

² Kath. Posoľ 1916, 232, 238.

³ Lužica 1916, 23.

⁴ Projev starého K. Šwjely byl učiněn před válkou a byl také hned rázně odbyt.

do dalekého světa, a zmohutněla vůle po sebezachování. Není pochybnosti, že se po válce vše to projeví čilejším tempem života národního ve všech směrech. Vzrůst vědomí vlastní ceny ve státě, jemuž malý národ lužicko-srbský dal mnoho sil hmotných i duševních, krve i jmění, povznese i cit pro vlastní lidská i národní práva.¹

Národ 27. prosince 1917, č. 39.

¹ Připojuji některé pokyny pro ty, kdož by se chtěli blíže seznámiti s lužicko-srbskou literaturou a národním životem. Člen Matice Srbské platí ročně 5 marek (adresa pokladníkova: Oberlehrer Michael Werab, Bautzen, Sachsen, Lauengraben 2, III.). Na politický týdeník „Serbske Nowiny“ (red. Marko Smolef) se předplácí čtvrtletně 3·15 Mk. Na dolnoluž. „Bramborski Casnik“ (nyní nákl. dolnoluž. odboru Matice Srbské a tiskem M. Smolefa v Budyšině) ročně 3 marky. Zatím však přestal vycházeti. Není ho však škoda, očkoval jen Dolnolužičanům pruský jed. Místo něho nutno uvést v život opravdu národní list pro Dolnolužičany. — Přehled vědomostí o Luž. Srbech podal jsem v knize „Lužice a Lužičtí Srbové“ v Praze 1912 (u J. Otty za K 2·20). Tam nalezne čtenář další potřebné pokyny.

Sebeurčení malých a nejmenších.

Zásada sebeurčovací, nám v našich odvěkových zápasech dávno jasná, za světové války ponenáhlu se tříbí a ujasňuje, ač se jí odpůrcové její snaží se vším úsilím kaliti a zatemňovati. S počátku zdálo se, jako by měla platiti jen pro velké národní celky — a její odpůrcové i tento její smysl snažili se obrátiti toliko na velké útvary státní. Tyto pletichy však byly záhy odbyty a ustálena také platnost zásady pro všechny, tedy i pro menší národy. Stalo se to hlavně zápasem menších národů a národních skupin samých. Zásada sama se jím vyjasnila v celku a značně i v jednotlivostech, ale zápas trvá stále.¹ Netoliko u nás a u Jihoslovanů, proti jejichž sebeurčovacímu právu se vláda zjevně staví, ale i tam, kde byla zásada sebeurčovací ústředními mocnostmi uznána: totiž u Polákův, Ukrajincův a jiných národů na území někdejšího carského Ruska, nyní dočasně se rozpadávajícího. Uznání bylo jen zdánlivé a neupřímné, poněvadž je vymohla jen snaha po rozkouskování Ruska a zastřené choutky anekční, proti nimž stále ještě zápasí t. zv. království Polské a jimž málem již podléhá Litva a Kuronsko. Ale uznání zásady sebeurčovací přece jen tu jest, prorazilo zeď odporu — a dříve či později uchopí se provedení zásady ti, jimž to přísluší, totiž národové sami, kteří nyní již hlasitě protestují proti jejímu zkřivování a znetvořování.

¹ Ponechávám původní znění článku, který nyní již na některých místech působí dojmem histor. reminiscence. Aspoň bude patrné, jak se otázka lužická vyvíjela.

Vyjasňování zásady pokročilo tak daleko, že nyní již došlo i na nejmenší, na otázku sebeurčení národních menšin a ostrovů. Přispěli k tomu zase bezděčně odpůrci. Mír brestský pohnul otázkou cheľmskou, podporování podivné „samostatnosti“ litevské vyneslo polskou a běloruskou otázku na Litvě — a volání našich Němců po „Deutschböhmen“ vyhrotilo otázku našich českých menšin. Od samého počátku našich národních zápasův a tím více nyní jest nám jasno, že se nemůžeme vzdátí svých menšin na našem území — ale máme také menšiny, a velmi značné, v území cizím, jichž nemůžeme k národnímu státu přivtělit, poněvadž jsou od něho odtrženy a tvoří ostrovy. Pro ty musíme žádati a dostati národní samosprávu kulturní, jako ji dáme cizím ostrovům a menšinám v našem středu. Podobně jest u Jiho-slovanů, kteří stejně jako my musí trvati na svých souvislých národnostních hranicích a kteří také mají četné ostrovy v cizím jazykovém území (na př. srbochorvatské ostrovy v Uhrách). Jak poctivě rozumíme vzájemnosti v poskytování národně kulturních práv menšinám, prohlásili jsme mnohokrát. Velmi jasně vyslovil to Slovák B. Šulek, přilnuvši k illyrismu a k Charvátům, ve svém doprovodu v záhřebských Národních Novinách k manifestu, jež vydal bán Jelačić k národu maďarskému při vstupu do Uher na podzim r. 1848. „Bude-li v kterémkoli slovanském okrese ves maďarská“, napsal tehdy Šulek, „bude v zájmu slovanském chrániti její národnost, aby nám v podobných okolnostech Maďaři stejně oplatili“.

Mluvím-li o jazykových ostrovech v cizím území, mám na mysli netoliko naše Čechy vídeňské,¹ dále slovenské, české a srbocharvátské ostrovy v Uhrách, ale

¹ Čechové dolnorakouští v Poštorné atd., Čechové v Kladsku a Horním Slezsku náležejí k souvislému státu českoslovanskému.

především také veliký slovanský ostrov, který jest samostatným národem slovanským. My arci máme o ně největší zájem, poněvadž jest nám jazykově nejbliže a poněvadž po staletí přináležel ke koruně české. Jsou to Lužičtí Srbové, jichž sama úřední statistika německá počítá dosud na 120.000, jichž však ve skutečnosti jest nejméně 150.000. Nebyli za války předmětem politických úvah a sporů, poněvadž sami se nijakým projevem neozvali, ale přece bylo jejich jméno tu a tam vysloveno v souvislosti s otázkou národního sebeurčení. Ba otázku jejich kulturních práv vynesli sami Němci při doplňovacích volbách do říšského sněmu za třetí volební okres v Sasku. Zde němečtí konservativci postavili lužickosrbského kandidáta, doufajíce tak onen volební okres zachrániti pro svoji stranu — a oba jeho němečtí protikandidáti, pokrokovec i sociální demokrat, předbíhali se v uznávání jazykových i kulturních práv lužickosrbských. Tím byla aspoň na krátko vynesena věc lužickosrbská na povrch veřejného zájmu v Německu — arci ne sama jako předmět úvah, nybrž jen jako prostředek pro dosažení německých stranických účelů. Po vítězství kandidáta sociálně demokratického byla sice zase odložena, ale nebyla nikterak pohřbena. Vyplyne zase na povrch při konečné úpravě mezinárodních poměrů. Musí vyplynouti, jako vyplyne každá i sebe menší otázka národní.

Že Lužičtí Srbové sami o své právo se nehlásí, že mlčí, nesmí nikoho mýlití a nemůže o ničem rozhodovati. Slováků jsou dva miliony a také mlčí. Víme proč. Za Lužické Srby a pro ně mluví celé jejich národní probuzení v minulém století, jejich literatura, všecko jejich kulturní snažení, nejlepší jejich lidé, pokud jim bylo dovoleno mluvití. Přihlásili se sami o svá národně kulturní práva před 70 lety, sotvaže zavanul Evropou svobodný duch r. 1848. Tehdáž netoliko národní vůdcové,

ale i sám lid volal po plném právu národního jazyka ve všem životě. Hlas jeho byl sice následující reakcí utlumen, ale ne udušen. Plně a nebojácně se zdvihal právě zase před válkou, kdy t. zv. mladolužické hnutí vyvolávalo po lužickém venkově podobný ruch spolkový jako r. 1848, ba kdy spolkové ústředí „Domovina“ stalo se symbolem touhy po jednotě celonárodní, po sloučení snah dolnolužických s hornolužickými v jeden proud.

„Když se Lužičtí Srbové Srby cítí a své důstojnosti dbají, můžeme při společné práci Hornolužických a Dolnolužických Srbů očekávat lepší časy“, pravil Michal Hórnik na závěrku Dějin lužickosrbského národa, když byl vyličil sice všechny ohromné ztráty, jež Lužičtí Srbové utrpěli, ale když byl podal také obraz národního probuzení lužickosrbského a odbyl všecko houkání sýčků, věstících jeho národu konec a zaniknutí. Za pravdu mu dalo pokolení, které se ještě za jeho života ujímalo práce a kovovým hlasem básníka Čišinského i ohnivého publicisty Andrického sebevědomě se hlásilo o právo samostatného kulturního života lužickosrbského — i pokolení následující, které zejména živou drobnou prací Fr. Krale a jeho družiny provádělo kulturní program národní svých nejbližších i vzdálenějších předchůdců.

Že za války odešel Kral, Rječka, později Winger a s nimi nejedna nejmladší nadějná hlava, že jest na Lužici ticho a že se tam nikdo hlasitě nedomáhá pro Srby toho, co jest jejich právem, neznamená záporné vyřízení lužické otázky. Nemohou-li dnes mluvit živí, mluví za ně mrtví, kteří hlasitě protestovali ještě včera — a zítra ozvou se dojista zas i živí. A plným právem: přineslť jejich nárudek tak ohromné oběti válce velikých a mocných, že nemůže býti při konečném zúčtování jimi odstrčen a pomínut.

A kdyby ani oni sami se nepřihlásili, vynese jejich věc vítězná zásada národního sebeurčení, platného pro všechny, největší i nejmenší. Aby se tak stalo, jest především také naší věcí. Lužice byla od zemí českých odtržena teprve mírem pražským 1635, ač ne úplně, nýbrž jako léno koruny české. Spojitost se zeměmi českými ozvala se ještě na kongrese vídeňském 1815, kdy odpadla svrchovanost lenní pro Lužici pruskou, ale přece vyhrazeno aspoň právo návratu Lužice po vymření panujícího rodu. Pokud se týče saské Lužice, uznána platnost míru pražského ještě deklarací z r. 1845. Státoprávní zájem náš o Lužici není však hlavní a jediný. Mnohem silnější jest živý zájem kmenový. Lužičtí Srbové nejsou nám jazykem o mnoho vzdálenější než naši vlastní Slováci. Přízvuk mají český, nemají nosovek zrovna jako čeština, náslovní samohlásku kryjí předsunutým „v“ jako naše obecná mluva (ač jdou v tom dále než my), po případě (v dolnolužičtině) předsunutým „h“ jako Chodové, koncové „v“ vyslovují podobně jako východočeské nářečí (t. j. jako „u“), mají sice tvrdé **Ľ**, avšak to bylo také ve staročeštině a je dosud v nářečích meravských — a jestliže v mluvnici mají dvojné číslo a jednoduchý minulý čas (aorist a imperfectum), zachovali si jen, co my jsme ztratili. Za dob spojení Lužice s našimi zeměmi byly si naše řeči tak blízké, že na př. bratr Jan Blahoslav (1571) mluvil o srbštině jako o českém nářečí. A ještě dnes po několikastaletém samostatném vývoji literárním jest lužická srbština rozhodně bližší češtině než polštině — i jest k jazykové skupině československé v témž poměru jako slovinština k srbocharvátštině. Máme tedy o Lužici zájem netoliko státoprávní, ale i kmenový.

Lužice nejen že doposud byť jen tenkou nitkou je spojena s českou korunou, nýbrž je také ostrovem naší skupiny jazykové a národopisné.

Jako všem jiným významným ostrovům, tak i Lužičanům při budoucí úpravě mezinárodních poměrů musí se dostatí záruk úplné kulturní samosprávy, která půjde mnohem dále než skrovné požadavky srbské z r. 1848. Musí jim býti zaručena možnost plného a nerušeného, vlastního kulturního rozvoje ve všech směrech a odvětvích.

„Česká Stráž“ 12. dubna 1918, č. 5.

Dodatečná poznámka: Aby to bylo možno, nutno jest postarati se o připojení srbské Lužice k československému státu — což v době, kdy byl tento článek psán, nebylo arci možno projeviti. Učinil jsem tak později, když to bylo vývojem věcí umožněno. Viz článek této knihy: „Lužice a mír. kongres“.

Lužice před západem či před východem?

Více než kdy jindy vzpomíná se u nás na Lužici v těchto dobách, kdy idea československá stala se netoliko žhavým ohniskem našeho zájmu, ale i jedním z ohnisek zájmu světového. Český stát — zatím aspoň v myslích a zápasech — je zase srdcem Evropy, jako jím byl do svého pádu na Bílé Hoře, ba ještě za svého dokonávání ve válce třicetileté. Tehdy, když se zpečetil jeho osud na staletí, oddělena byla obojí Lužice mírem pražským r. 1635 od české koruny a postoupena kurfirštu saskému, obojetnému Janu Jiřímu jako dědičné mužské léno koruny české s právy zeměpanskými. Českému králi zůstal vymíněn návrat Lužice, kdyby po meči vymřel rod Jana Jiřího nebo vévodů sasko-altenburských. V recesu ze dne 30. května 1635 jest výslovně připojeno, že tímto odstoupením nejsou Lužice od české koruny odděleny, ale že zůstávají i na dále částmi české koruny. Později, na kongrese vídeňském r. 1815, nastaly další změny, které Lužici ještě více od Čech odloučily a také uvnitř ji roztrhly: celá Dolní Lužice a větší část Horní připadly Prusku, při čemž jejich formální lenní svazek s korunou českou zrušen. Ale dědičný nápad po vymření pruského panovnického rodu si císař František I. jako král český vyhradil. Lenní svazek Saské Lužice sice odpadl r. 1831, ale právo návratu ke koruně české zůstalo a bylo znova výslovně uznáno deklarací z r. 1845. A při královském titulu českém dosud zůstal i titul markraběte obou Lužic.

Na vše to se vzpomnělo v době nynější, kdy praská v kloubech staré Evropy, kdy se provádějí podle štěstí válečného dočasné změny v její podobě a pomýšlí se na změny trvalé, kdy světem táhne myšlenka svobody a volného sebeurčení všech národů a kdy byl vztyčen i náš československý požadavek a ideál. Když se za těchto pohnutých časů v českých myslích vynořovala vzpomínka na Lužici, sotva komu tanula na mysli celá Lužice, jak náleživala k Čechám. Největší její část propadla dávno poněmčení. Vzpomínky české zalétaly jen ke slovanskému zbytku někdejší sesterské země koruny české, jen k lužickosrbskému ostrovu, jedinému slovanskému pozůstatku z četných rodů, které kdysi zalidňovaly širé kraje od severních hranic českých po Balt a od sídel polských na západ až po Sálu a Labe, ba i za ně až do nynějšího Hannoverska. Zde přede dvěma sty lety tratil se kus po kuse dvojí ostrůvek Vendů lüneburských, až se kolem polovice 18. století ztratil nadobro. Od té doby jsou Lužičtí Srbové jediným zbytkem četných kdysi rodů slovanských, jež zahrnujeme širokým názvem Slovanů Polabských.

Když se počal projevovati český zájem o Lužici živěji také v periodickém tisku, projevil se některé německé listy starost, nepomýšlíme-li na zdvižení státoprávních nároků na Lužici, nebo nedoufáme-li v podobné přání u Lužických Srbů. Nechci se té věci v tomto článku dotýkati. Mám na mysli jen otázku, která v těchto dobách zatanula mnohým českým lidem: Jsou Lužičtí Srbové takovým ostrůvkem na rozpadnutí, jako byli Vendové lüneburští přede dvěma sty lety — či jsou základy ostrova lužickosrbského ještě tak pevné, aby mohl nadcházející světový obrat jeho další trvání zajistiti? Jest nynější doba jejich západem nebo východem nového jejich dne?

Stav jejich před válkou nebyl skvělý. Když jsem r. 1912 konal revisi jejich národopisné mapy, mohl jsem naznačiti mnoho nových německých zálivů, které pohltily velké kusy lužickosrbské půdy. Zejména hluboký a široký záliv pronikl od západu až k srdci Dolní Lužice — ba objevilo se, že by již v příští generaci mohl oddělití obě Lužice německý příliv a roztrhnouti je ve dva ostrůvky, kdyby se poměry radikálně nezměnily. Zhoubu počala vnikati od západu i do pruské Horní Lužice, ba i do Lužice saské tam, kde lákají hnědouhelná ložiska německý kapitál. Konečně i na jižní hranici zakously se nové zálivy jako zuby do lužickosrbského ostrova, ba půda tam od nich tak prosákla, že i uvnitř ostrova objevila se německá jezírka. Vše to nezůstalo nezpozorováno hlavně mladším pokolením lužickosrbským, které na obranu vzbudilo čilý ruch spolkový a celé slibné hnutí, jež nazváno mladolužickým. Původcem jeho byl Mikławš Andricki a pěvcem jeho básník Jakub Čišinski, sloupem jeho v nejmladším pokolení Franc Kral (redaktor beletristické „Lužice“) a čilými spolupracovníky M. Nawka, M. Hajna, J. Deleńk, J. Winger a j. Zejména poslední dva pozoruhodnými úvahami prohlubovali vědomí národního nebezpečství a vlasteneckých povinností.

Ještě na několik let před válkou zemřeli nejstatečnější a nejohavnivější obránci národní myšlenky lužickosrbské, Andricki (1908) i Čišinski (1909) — a válka způsobila v řadách lužickosrbských spousty strašlivé. Z uvedených pracovníků padli Kral a Deleńk, zemřel Winger a padla neb doma poumírala řada starších i mladších pracovníků a nadějných lidí. A co ztrát utrpěla srbská Lužice v ostatním národě! Zadní strany lužickosrbských časopisů, pokud ještě zbyly, stále se černají smutečnými rámečky, označujícími jména padlých

příslušníků nejmenšího národa slovanského. Padali na bojišti východním, ale nejvíce a hlavně na strašném bojišti západním. Padaly živé sloupy malé literatury lužickosrbské, kácely se a mizely i její projevy. Zanikl jediný beletristický list, Kralova „Žužica“, zanikl téhož čilého pracovníka dětský časopisek „Raj“, zanikly oba listy dolnolužické, nejdříve „Gwězda“, nyní i „Bramborski Casnik“ (ale toho není škoda, poněvadž byl naskrze prosáklý pruským duchem). Zbývá pouze politický týdeník „Serbske Nowiny“, náboženský i politický týdeník „Katolski Posol“, týdeník „Pomhaj Bóh“ (příloha Srbských Novin) a měsíčník „Missionski Posol“ (oba listy evangelické). Poslední dva jsou ryze náboženské, zbývají tedy pro širší národní působení jen první dva listy — a v těch ještě jest projevů národního ducha poskrovnu, přímých projevů národní vůle do budoucnosti pak vůbec bychom v nich nenalezali. Je tu ještě „Časopis Mačicy Serbskeje“, ale ten při svém poslání vědeckém nemůže míti vlivu na vzbuzení politického kvasu v současném národním životě. Tak se stává, že v době, kdy všichni národové hlásí se o svá práva, jediní Lužičtí Srbové mlčí, jako by neměli zájmu o svou budoucnost. Ani při lednových volbách do říšského sněmu německého, kdy sami němečtí konservativci postavili srbského kandidáta, aby pomocí Srbů zachránili svůj mandát, Srbové sami nepronulvili o svých požadavcích. Mluvili o nich za ně ve svých agitačních svoláních — němečtí protikandidáti, pokrokovci a zejména sociální demokrat. Mluvili arci svým německým způsobem, třeba srbskými slovy. Ticho na Lužici jest pro slovanské pozorovatele tak dokonalé, že se zdá, jako by tam všecek život byl vymřel; i řídké soukromé dopisy (arci za války německy psané, censurované a tedy bezobsažné) přestaly odtamtud docházeti. Uvědomíme-li si

k tomu, že dále v celé Lužici působí německá obecná škola, že není jediné srbské obecné, neřku-li střední školy, že v dolní Lužici při nedostatku srbských duchovních i velkou část chrámů ovládla němčina, že se tlačí i do chrámů, při nichž jsou srbští duchovní, jen když jest nějaký Němec v osadě, že němčina a německý duch vniká do všeho života z německých měst, z úřadů a ze všeho německého zřízení — nepodivíme se tomu, že mnozí se domnívají spatřovati lužické slunce již nad západem, ba snad již v zapadání.

A přece myslím, že by podobný soud byl ukvapený. Nynější stav Lužických Srbův ukazoval by na neodvratný postupný zánik, kdyby se nemělo v jejich poměrech nic změnit. Mohlo by se arci říci, že snad ani sami netouží po změně, když v tak osudné době tak naprosto mlčí. Mlčení jejich však není samo ještě důkazem, že by neměli pražádných národních tužeb. Může snad svědčiti o bázni a nestatečnosti těch, kdož by za ně měli mluvit, ale dojistá svědčí o tlaku, který jim mluvit nedovoluje. Kdo by byl soudil o nás podle našeho tisku a podle našich veřejných projevů do r. 1917, byl by také mohl říci, že nemáme pražádných přání do budoucnosti — anebo že jsme všichni zbabělci. My však sami jsme dobře věděli, po čem toužíme, a vyslovili jsme to, jakmile nastalo uvolnění a první prolomení zlomocného kouzla projevem spisovatelem. Co lužickosrbský lid, co jeho nečetná inteligence myslí o válce a o své budoucnosti, jaká přání, pochybnosti či snad naděje nyní chová, nedovede nikdo říci. Musili bychom v Lužici žít, stýkati se s národem — a tu, kdybychom měli plnou jeho důvěru, mohli bychom seznati jeho pravé smýšlení, které by snad vyvrátilo pesimistické soudy o jeho budoucnosti. Není-li to možno, nezbyvá než souditi podle národních projevů lužickosrbských do války — a ty

svědčily o tom, že Lužičtí Srbové mají touhu žítí plným životem národním. Že bylo mezi nimi mnoho neuvědomělosti, vlažnosti, ba i odpadlictví, nepadá na váhu — vše to shledáváme také u národů mnohem větších, než je 150tisícový nárudek lužickosrbský (podle úřední statistiky jen asi 120tisícový). A u Lužických Srbů vše to má kořeny v neobyčejných poměrech, v jakých nežije žádný jiný národ v Evropě. Hlavní jest, že touhu po plném národním životě vyslovovali opět a opět nejlepší jejich lidé — ba že ji projevil i sám lid za příznivých okolností. Bylo to r. 1848, kdy současně s revolučním ruchem německým vytrysklo živé národní hnutí lužickosrbské, které dovedlo formulovati i své požadavky, třeba umírněné.

Nuže, nastane-li taková volnost a možnost projevu, aby každý, i nejmenší národ směl svobodně se vysloviti, jak si představuje uspořádání svého života, jsem jist, že se i Lužičtí Srbové o své právo přihlásí. A kdyby jim tato možnost neměla býti dána, bude naši povinností, abychom tak učinili za ně a všechna národní práva pro ně reklamovali. Bude-li jim dáno vše, čeho k plnému národnímu životu potřebují, nepochybují, že se tato doba stane východem jejich nového dne. Znam dobře lužickosrbský lid ve všech končinách i mohu o něm vydati svědectví, že má dobré srbské jádro. Úpadkem jeho není vinna národní zkaženost, nýbrž jeho opuštěnost v zoufalých poměrech. Inteligenci jeho mu houfně odnárodňují v cizích školách, aneb aspoň kazí její odolnost a činí ji vlažnou a hříšně nedbalou. Stane-li se škola v Lužici srbskou od základu, budou-li Lužičtí Srbové míti možnost, aby zbavili obecnou svoji školu přítěže němčiny a vytvořili si svoje srbské školství střední, bude-li jim potom volno, aby studovali na slovanských universitách, když nestačí na vlastní, zbaví se nebezpečí od-

národnění za krátko. Povolají-li si domů své inteligenty, kteří jsou nyní nuceni působiti mimo srbské území, vyplní zatím nejnutnější mezery a za krátko si vychovají nejdůležitější dorost učitelský a po něm i ostatní. Ozdravělý a národně osamostatnělý venkov bude působiti na srbské uvědomění menších měst a městeček, pokud jsou ještě uprostřed srbského území (Kulowa, Wojerec, Picně), jakož i jiných poněmčených míst, která v novější době utvořila německá jezírka na srbském ostrově (jako Hódzj, Hnašecy, Dobruša a j.) a bude paralysovati německý vliv větších městských středisek (Budyšina, Chotěbuze).

Veliké ztráty Lužických Srbů jsou nyní zvětšovány tím, že naprosto nemají možnosti, aby zachraňovali své menšiny; nemajíce svého školství vůbec, nemohou míti ani školství menšinového, a tak, jakmile někde pozbudou většiny, jsou ztraceni. Jinak by bylo za vlastní správy národního života a tedy především školství a života církevního. Tu bylo by možno péči o menšiny a přirozenou silou sousedního ryze srbského živlu získati snad i ledacos, co bylo ztraceno, opravití snad v srbský prospěch národnostní hranici uvědoměním pomezních obcí, v nichž srbské většiny teprve v posledních dobách sklesly na menšiny. Zejména bylo by takto možno zachrániti spojení obou Lužic a rozšířiti spojovací území, které bylo teprve v posledních desetiletích zúženo ztrátou vsí mezi Chotěbuzí, Drjowkem a Grodkem, v nichž ještě zbývají značné menšiny. Budou-li míti Srbové správu svých věcí ve svých rukou (především školy a církve), zbaví se nespolehlivých živlů v inteligenci, nahradí je za nedlouho pracovníky poctivě národními, vychovají si také inteligentní ženy, aby nebylo zhoubného vlivu smíšených manželství, vytvoří si poněnáhu i měšťanstvo — a vše to poskytne jim širší základ pro další vypěstování národní literatury a vůbec duševního života národního. Pro vše

to jsou potřebné prvky v lidu samém a v dosavadních projevech jeho národního života. Lid je zdravý, vynikajících mravních vlastností, ku podivu veliké vnitřní síly národní, když za tak neslýchaně nepříznivých poměrů vzdoruje odnárodnění, ač jest již od 18. staletí ostrovem v cizím moři, vydal ze sebe znamenité buditele, pozoruhodné básníky a spisovatele, vynikající učence, kteří vytvořili vlastní literaturu ne docela nepatrnou, osvědčil tedy, že je schopen vlastního kulturního života — jen kdyby mu bylo popřáno volně se rozvíjeti. Vytvořil by si svůj dokonalejší kulturní život, byť miniaturní, a zachoval by se do budoucnosti i zesílil by již při pouhé kulturní samosprávě, o kterou by se staral národní sněm obou srbských Lužic, spojených v jedno správní území.

Až uzraje nynější světový chaos a zvítězí myšlenka demokratického uspořádání světa ve svaz volných a svéprávných národův, netížených a netísněných žádnými panovačnými a násilnickými choutkami, nadejde také ještě doba Lužických Srbů. Jestliže dovedli r. 1848 na úsvitě svého probuzení žádati pro sebe obecné školy, hodiny srbštiny na střední škole, srbský chrám i srbské souduictví, dovedou potom jistě požadovati úplnou kulturní a národní samosprávu, aby mohli žítí plným životem národním. A jestliže tehdejší německá demokracie na frankfurtském sněmě uznala právo slovanských národů a tedy také Lužických Srbů na podobné požadavky, nebude moci ani německá a světová demokracie nové doby Lužickým Srbům odepřítí, aby svůj národní život sami spravovali, poněvadž to bude právem všech národů na světě, největších i nejmenších. A jestliže Lužičtí Srbové, když jim po přemožení švobodného demokratického proudu po r. 1848 byl dán sotva nepatrný drobeček z toho, co skromně požadovali, přece si vytvořili jakýsi život národní s literaturou a životem spolkovým — dospěli by

dojista pozoruhodnějšího stupně duševního a národního rozvoje, kdyby nabyli všech svých národních práv. Zbavili by se potom také své nesmírné národní pokory ve smyslu sonetu Jakuba Čišinského, který volá: Konec trpělivosti!

Lípa roč. II., č. 1. z 10. října 1918.

Lužice a mírový kongres.

Nyní ve dvanácté hodině, kdy podán byl 4. října v úřední formě mírový návrh zbývajících spojených mocností ústředních s Německem v čele, kdy president Woodrow Wilson 8. října odpověděl Německu, a to 12. října kladně zodpovědělo jeho otázky, jest konečně možno a také svrchovaně nutno promluvití určitě a jasně o lužické otázce.

Je to možno, poněvadž nikdo nemůže v tom již spatřovati vměšování do záležitosti německé říše, když Německo samo ve své mírové nabídce i v jejím doplňku uznalo zásady presidenta Wilsona z 8. ledna, ze 12. února a z 27. září 1918. Mezi těmito zásadami bylo 12. února v bodě 4. vysloveno, že „všechny jasně popsané národní nároky mají dojítí nejdalekosáhlejšího uspokojení“. Nemluví se tu jen o nárocích velkých národů, nýbrž o národních nárocích vůbec, tedy národů všech, velkých; malých i nejmenších. Rozumí se to ostatně z jasného výroku Wilsonova, jímž 27. února 1917 doporučoval v zájmu světového míru přijetí Monroeovy zásady, že „každému národu, malému jako velkému, přísluší právo, aby bez překážek a zastrahování si určil vládní formu i směr svého národního rozvoje“. A 12. února 1918 president s důrazem prohlásil, že „národní sebeurčení není fráze, nýbrž zásada“. Nuže, zásadu tuto přijalo Německo ve své mírové nabídce a ještě určitěji v dodatečné odpovědi presidentu Wilsonovi, přijalo i čtvrtý bod Wilsonův ze dne 12. února 1918; přijalo tím také pro Lu-

žické Srby zásadu národního sebeurčení a nejdalekosáhlejšího uspokojení jejich národních nároků.

Jest nutno promluvití otevřeně o lužické otázce, aby se přes ni na mírovém kongresu mlčky nepřešlo. Jsme povinni o ní mluvití my, poněvadž Lužičtí Srbové sami za těžkých poměrů národních, v nichž v Německu žijí, snad ani tak učiniti nemohou. Jsme povinni a máme právo tak učiniti, poněvadž Lužičtí Srbové jsou nám z celé rodiny Slovanské nejbližší a ježto Lužice dosud jest v určitém státoprávním vztahu ke koruně české. Jazykem jsou nám Lužičané bližší než Poláci, a kdyby nebývali od nás odtrženi, a vyvíjeli se s námi ve svazku české koruny, mohli jsme se ještě více sblížití, ba dospěti snad i ke společné literární řeči. Rozhodně nejsou od nás jazykově dále než Slovinci od Charvátův, i patřili by nesporně k našemu československému jazykovému území, kdyby od něho nebyli odtrženi územím německým.

Jest nutno, aby také otázka lužickosrbská byla vyřízena mírovým kongresem, aby Lužičtí Srbové dostali mezinárodní záruky svého zajištění v budoucnosti — neboť pouhému vnitřnímu vyřízení otázku jejich zůstaviti nelze. Lužičtí Srbové mají hořkou zkušenost, nemohou již svůj osud vložití s důvěrou do rukou jediných Němců. Učinili tak r. 1848 a byli trpce zklamáni. V Sasku za všechnu věrnost dostali jen drobtý toho, co ve své skromnosti požadovali, v Prusku nedostalo se jim ústupků vůbec žádných. Od těch dob marně usilovali o zlepšení svého osudu. Zůstali německými poddanými se všemi povinnostmi, ale skoro beze všech národních práv. Proto jest nezbytno, aby jejich věc dostala se také před mírový kongres a tam byla také vyřízena. Krváceli a těžce trpěli v této válce, jako jiní národové, přinesli jí oběti převeliké, i zasluhují, aby

jako ostatní národové měli podíl na novém, spravedlivém uspořádání světa.

Stav jejich, který hlasitě volá po spravedlnosti, několika hrubými rysy načrtnut je tento: Zbývá jich v Sasku a Prusku podle úřední statistiky celkem asi 120.000, ve skutečnosti nejméně 150.000. Tvoří národní otrov, jehož jižní, skrovná část náleží Sasku (v saské Horní Lužici), severní a mnohem větší Prusku (v pruské Horní Lužici a v Lužici Dolní). Tak byla totiž Lužice rozdělena kongresem vídeňským r. 1815, aniž se kdo ptal Lužických Srbů, o něž běželo, nebo Čechů, s jejichž zeměmi byla Lužice již arci jen podle jména spojena lenním svazkem, byvši od koruny České odtržena mírem pražským r. 1635. Toto roztržení uspíšilo ještě dílo germanisační, které bylo v obou Lužicích prováděno vědomě a násilně od míru pražského. Není třeba připomínati starších nařízení proti lužickosrbskému jazyku, hlavně ostrých dekretů Bedřicha Viléma I., stačí stvrditi, že v celém devatenáctém i v našem století nedostalo se jim v Prusku skoro ani stínu národních práv a v Sasku opravdu toliko nepatrný stín. Stačí stvrditi, že v celé Lužici není a nikdy nebylo jediné srbské školy, obecné ani střední; že toliko v Sasku jest v obecných školách srbština zákonem připuštěna fakticky jen jako pomocný jazyk při náboženství a čtení, a to ještě ne ve všech školách, poněvadž to jest ponecháno libovůli rozhodujících činitelů (inspektorův a srbofobských učitelů); že v Prusku (zvláště v Dolní Lužici) při nedostatku zákonného ustanovení jest v tom směru ještě hůře, tak že tam se ve škole málokde ozve lužická srbština i toliko na výpomoc u nejmenších dítek; že všecko úřadování jest naprosto německé; že německá evangelická církev soustavně napomáhá vnikání němčiny i do chrámu, jsouc tak s německou školou nejvydatnějším

nástrojem germanisace. Toliko ve spolcích připouštějí Němci užívání lužické srbštiny, vědouce, že tím nemohou býti zahlazeny spousty, způsobené germanisačním systémem ve škole a v církvi. Volební okresy jsou pro Lužické Srby tak nepříznivě rozděleny, že jim toliko na saském sněmě dávají zastoupení dvěma poslanci, kdežto v pruském a říšském sněmě jim zastoupení vůbec znemožňují.

Jest nepochybně, že rozhodnutí o dalším osudu Lužických Srbů nemůže býti zůstaveno pouze národu, který svými vládami a zřízením je takovýmto způsobem znásilňoval a odnárodňoval. Jako poslední zbytek mocného kdysi Polabského Slovanstva jsou živým svědkem křivd po věky páchaných a živou výčitkou světu, že takové křivdy dosud trpěl — a již pouhou svou existencí volají k mírovému kongresu, aby se jich ujal. Ze se při své nesvobodě za války o své právo nepřihlásili, nemůže padati na váhu proti jejich účasti na mírovém kongrese. Hlásili se o ně celým svým dosavadním národním životem od času probuzení — a když měli plnou volnost slova za osvobozenského ruchu v Německu r. 1848, prohlásili zjevně: „Míru, pevného míru na světě nebude, pokud všichni národové nebudou míti svobody, aby se podle svého přirozeného způsobu chovali, učili a zdokonalovali . . . Proto nejnovější doba přišla k poznání, že se budou moci národové jen tenkrát milovati, nebude-li druh druha potlačovati, nýbrž dovolí-li mu, aby svou národnost, totiž práva svého lidu a svého jazyka všemi způsoby hájil a od cizáctví se osvobodil“.¹

Nejlépe byli by Lužičtí Srbové zajištěni přímým připojením ke státu československému.

Kdyby nebylo možno docílit, aby jako národnostní

¹ „Tydžeńska Nowina“ 1848, str. 126.

ostrov byli spojeni se zemí českou, k níž kdysi státoprávně náleželi, a s národem československým, jemuž jsou jazykem nejbližší, takže s ním vedle národa polského tvoří jednotnou západoslovanskou skupinu jazykovou, musí od mírového kongresu obdržeti úplnou správu svých věcí ve spojeném, jednotném území správním, ve sjednocené, nerozdělené srbské Lužici. Území tohoto samosprávného celku vymezi národopisná hranice lužickosrbská, a to tak, aby Lužičtí Srbové měli možnost zachrániti i všechny své menšiny, které se beztoho staly menšinami teprve v době nedávné, v posledních desetiletích. V těchto hranicích, souhlasných s hranicemi ryze srbského území z r. 1884, musí Lužickým Srbům býti zajištěno, aby si vlastním sněmem řídili všechny své národní záležitosti.

Aby mohli takovouto plnost svých národních práv si zajistiti, nutno žádati, aby na mírovém kongrese byl také jejich zástupce.

To předkládám nejširší veřejnosti jako jediný z lužickosrbských spisovatelů, který v této době má plnou volnost projevu.

V Praze, 13. října 1918.

„Národní Listy“, 27. října 1918, č. 116.

* * *

Tento projev byl psán a také uveřejněn ještě před zřícením Rakousko-Uherska, tedy za doby censury. Nyní, kdy těchto pout již není, mohu se vysloviti rozhodně pro připojení srbské Lužice přímo k československému státu, poněvadž jen tak bude provedení národní samosprávy lužickosrbské v celém rozsahu a trvale zajištěno.

Lužice se hlásí!

Po celou válku bylo v srbské Lužici mrtvé ticho. Synové nejmenšího slovanského národa rozvlečeni byli po dalekých bojištích, kde krváceli a umírali za svého potlačitele — a doma byly srbské časopisy nuceny psát o nich jako o hrdinech, krvácejících a padajících za vlast. Jediné „Serbske Nowiny“ raději mlčely vůbec a jen suše referovaly o světových událostech. Dobře jsme rozuměli tomu mlčení. Věděli jsme, jak bylo přinuceno mlčeti Slovensko a jak Bosna — jak by se byla mohla odvážiti svobodnějšího a sebevědomnějšího slova hrstka Lužických Srbů? Nebylo to mlčení otroka, který jest se svým stavem spokojen a dokonce se stal přesvědčeným obráncem svého otrokáře, nýbrž takového, který prostě mluvit nemůže. Jednou jedinkrát dal na jevo svou nespokojenost: když v lednu měl býti volen poslanec na říšský sněm německý za 3. volební okres v Sasku, lid lužickosrbský, třeba mu němečtí konservativci postavili kandidáta srbského, což se před tím nikdy nestalo, volil raději z velké části německého sociálního demokrata. Byl to němý protest proti německému militarismu, který srbskému národu dosud bral děti cestou nekrvavou, germanisací a teď také cestou krvavou. Nyní však přišla doba i přímého protestu proti dosavadnímu stavu a přímé přihlášky o národní práva.

Zhroucení Rakouska a po něm Německa uvolnilo také Lužické Srby aspoň potud, aby se mohli ohlásiti, že jsou živi. Převrat v Rakousku a zrození československého státu daly k tomu první podnět. Hned v č. 44.

ze dne 2. listop. přinesly „Serbske Nowiny“ úvodník „Samostatné Čechy“, v němž obšírně referovaly o českých událostech památného 28. října. V témž čísle oznámily, co „Leipziger Neueste Nachrichten“ nedokonalé referovaly o požadavku, vysloveném v mém článku „Lužice a mírový kongres“ v Národních Listech 27. října: aby se prý obojí Lužice požadovala nazpět pro Čechy, zejména aby se slovanské obyvatelstvo lužické mírovým kongresem připojilo k československému státu, ježto Lužičtí Srbové i jazykem jsou bližší Čechům než Polákům. Samy „Serbske Nowiny“ se o té věci nijak přímo nevyzlovily, ale otevřely tím aspoň okno do světa, aby lužickosrbský venkov viděl, co se tam děje.

Na to již dne 6. listopadu v saském sněmě poslanec Arnošt Bart za souhlasu druhého srbského poslance Kokly prohlásil, že Lužičtí Srbové přes všecka potlačování svého jazyka ve škole atd. „nejsou ochotni vzdáti se své národnosti“ a že žádají, aby se jim jazyková a národní práva zaručila. „Tento požadavek není nic nového“, prohlásil poslanec Bart na konci svého projevu, jež přinesly potom nejen srbské, nýbrž i německé budyšínské noviny v plném znění; „je tak starý, jako zkracování práv, která byla Srbům r. 1848 slíbena. Když se nyní také u nás v Sasku všecko mění, musí se také v tom státi zákonná změna. Toto vystoupení Srbů pro vlastní právo není také teprve nyní usneseno: pracovalo se k němu již dávno. Již dlouho před tím, než vznikla nějaká myšlenka o nynějším převratu v Sasku nebo bázeň před ním, připravoval se nový, obšírnější a propracovanější návrh k vládě. Proto ať nyní naše úsilí o právo není marné!“

Události pokračovaly pak rychleji, než se kdo nadál: již 9. udál se státní převrat v Sasku, 10. vzdá se král trůnu — a v č. 46. „Srbských Novin“ ze dne 16. list.

již čteme tato v lužických poměrech neslýchaně svobodná slova: „Jako trouba soudného dne zaznívají světem obrovské převratné události. Jaký převrat! Na jaře ještě tři čtvrtiny Evropy ležely pokorně u nohou německého císaře . . . A dnes je císař nešťastný, opuštěný uprchlík, hlídaný v cizině. Jeho vojska se rozpouštějí, německé panství se rozpadává! Nám nepřináleží souditi, všemohoucí Bůh sedí na soudné stoličce! Jeho vůle se děje! Vstupujeme do zcela nového času a pořádku. Není na čase bázlivě se ptáti, co teď bude s námi! Nikoli, ku předu! Všecka pouta jsou zlomena. Také srbskému lidu vzchází ještě nová, lepší budoucnost! Nyní jest nutno se hýbati . . . Srbové, vstávejte, zoře se rdí! Srbský lid poznal důležitost a příkaz této hodiny. Již minulou středu¹ sešel se houfec rolníkův a vzdělců. Založili jsme Národní výbor. Nyní půjdeme na vsi. Od dědinky k dědince. Od hornolužických hor k dolnolužickým nížinám. Žádné hranice nás již nedělí a žádné násilí nás již nedusí. A bude ještě lépe. Jen vstávejte! Křesťané, Srbové, rolníci, podejme si ruce k ochraně a vzrůstu našich ideálů. Budovati království boží v srbské Lužici, chrániti své dvory a nivy, hájiti naši drahou mateřskou řeč! Všichni jsme nyní jedno, katolíci a evangelíci, Hornolužičané i Dolnolužičané. Hromadně, Srbové, vstupujte pod národní výbor. Mužové i ženy, všichni se musíme pevně spojit, abychom stáli jako skála . . .“

Podepsán zase Bart.

Srbové se tedy hlásí, srbské hnutí podle tohoto svolání se nyní již šíří po celé Lužici. Lužičtí Srbové mají dokonce již také svůj Národní výbor. Dojista o nich nyní uslyšíme více.

¹ Tedy 13. listopadu.

Vřelé naše přání je provází, aby dosáhli splnění svých ideálů. A věříme, že jich dosáhnou, poněvadž sami se již k nim hlásí a v ně věří!

Česká Stráž 22. listopadu 1918, č. 37.

Lužickosrbské hnutí za samostatný stát.

Dne 28. listopadu vyvolal živý zájem telegram „Národních Listů“ z Drážďan: „Sem došly zprávy, že lužičtí Srbové prohlásili Lužici za samostatný stát“. Není-li zpráva ta doslova pravdiva, má aspoň skutečný podklad v mocném hnutí lužickosrbského venkova, směřujícím k onomu cíli. Dovídáme se o něm z různých německých listů i z lužickosrbských týdeníků, z nichž můžeme si o věci utvořit tento obraz:

Po založení Národního výboru svolal posl. Arnošt Bart na neděli 17. listopadu politickou schůzi lidovou do Bukec na jihovýchodním jazykovém pomezí lužickosrbském, na níž byly vysloveny tři zásady: že Srbové neustoupí od své národnosti, že k jejímu zachování spojí se s každým, kdo jim zaručí vnitřní klidný rozvoj v zemi, a že za tím účelem má být založen Srbský svaz (Serbski Zwazk), který by spojil všechny Srby, celý lužickosrbský národ v pevnou organisaci. Ve středu potom, 20. listopadu, svolána velká schůze do Khróscíc (největší katolické vsi, kdežto Bukey jsou vynikající obec evangelická), na níž s velkým nadšením přijato založení Srbského svazu, který se hned ustavil a pro nějž na schůzi sebráno 3000 marek. Je to sbírka na lužické poměry veliká, která může být měřítkem nadšení pro myšlenku osvobození Lužice, obsaženou v této resoluci:

„My Lužičtí Srbové, shromáždění dne 20. listopadu v Khróscících, vyslovujeme se rozhodně, že na základě sebeurčovacího práva národního, uznaného celým světem, žádáme pro sebe, abychom si ve spojené

Horní i Dolní Lužici budoucnost svého národa sami vytvářeli a samostatně se spravovali. Proto souhlasíme, aby se založil Srbský svaz všech hornolužických i dolnolužických Srbů, jenž bude podporovati srbský Národní výbor, aby naši spojené srbské Lužici a našemu spojenému srbskému národu zajistil samostatný rozvoj v budoucnosti. Aby to bylo možno, žádáme, aby na mírovou konferenci byl připuštěn také zástupce lužickosrbského národa.“

Podobných schůzí pořádána od té doby celá řada na různých místech saské Lužice: v Ralbicích, Radwofu, Pančicích, Njeswačidle, Rašově, Wotrově a j., na nichž kromě posl. Barta mluvili také jiní řečníci, zejména také probudili jednotlivci z lidu, prostí domkáři nebo chalupníci, ale hlav otevřených, jasných a rozhodných. V tom jest největší význam hnutí, že zasahuje hluboko do lidu a dostává i namnoze z lidu samého podněty a nadšené propagatory. Ba podle zpráv Srb. Novin často se na schůzích z lidu ozývají hlasy mnohem radikálnější, než z úst pořadatelů a některých řečníků z inteligence. Je to zjev podobný jako r. 1848, jenž nyní se jeví ještě mnohem silněji. A pak: tehdy se lid vyslovoval radikálně jen o svých potřebách a požadavcích sociálních, kdežto nyní tak činí ve věcech národních a politických práv srbského lidu a země. Na všech schůzích přijímány jsou podobné resoluce jako v Khrósčicích, všude se konají sbírky na organisaci národní — a ze všeho vyniká čím dál pevnější národní vůle, aby se srbská Lužice stala samostatným státem.

Hnutí přelilo se již i do Pruska: byla již předběžná schůze v Kulově a jsou již ohlášeny schůze další, jimiž se hnutí rozšíří i do Lužice Dolní, nejvíce potlačené a pruským duchem soustavně otravované.

Není divu, že tento živelný ruch, jímž byla zachvá-

cena země, která za války mrtvě mlčela, vzbudil úžas a obavy u Němců a poněmčenců. V obou budyšínských německých denících („Bautzener Nachrichten“ a „Bautzener Tageblatt“) objevil se nejdříve článek o hnutí srbského venkova, které arci nazýváno velezrádným. Na to odpověděl posl. Bart v týchž listech krátce a dobře: Že Srbové nežadají nic jiného, než to, nač jim dávají právo zásady Wilsonovy, Německem výslovně přijaté. A to že budou žádati neoblomně. Jinak že již na žádné útoky v německých listech odpovídati nebude, ježto mají Srbové své časopisy, v nichž budou o všech těchto záležitostech psáti.

Našel se i německý list („Sächsischer Erzähler“ v Biskopicích), který napsal, že nynější srbské hnutí jest důkazem, že Lužičtí Srbové byli nejen do Prahy na květnové slavnosti pozváni, ale že se jich také hojným počtem účastnili — což nyní vydává plody. Biskopický list se mýlí. Do Prahy nemohl a nesměl přijeti ani jediný Srb — ale z národní duše srbské po uvolnění revolučním převratem v Německu tryská nyní vše to, co v ní německé násilí za staletí germanisačním uhnětením potlačovalo. Srbové vědí, že jsou na své domácí půdě, i chtějí na ní býti svobodni, vidouce, že jim k tomu Wilsonovy zásady dávají právo. A doufáme, že také svobody dosáhnou.

Česká Stráž, 6. prosince 1918, č. 39.

OBSAH:

Předmluva	Str.	7
Národní ruch lužickosrbský v l. 1848—49	„	9
Lužickosrbská kandidatura do říšského sněmu	„	39
Vývoj lužickosrbského národního uvědomění	„	53
Lužičtí Srbové za války	„	71
Sebeurčení malých a nejmenších	„	83
Lužice před západem či před východem?	„	89
Lužice a mírový kongres	„	99
Lužice se hlásí!	„	105
Lužickosrbské hnutí za samostatný stát	„	109

*Od téhož spisovatele
vyšly tyto původní práce a překlady:*

A) O LUŽICKÝCH SRBECH a překlady z luž. srbštiny:

Lužické obrázky. 1890. (F. Šimáček).

Svatba u Lužických Srbů. 1893. (Nákl. vlastním.) Rozebráno.

Ruzné listy o Lužici. 1894. Matice Lidu (nyni F. Šimáček).

Lužice a Lužičtí Srbové. 1912 (J. Otto).

Handrij Zejleř: Výbor písni. Sborník svět. poesie č. 37 (J. Otto).

Jakub Čišinsky: Výbor básni. Světová knihovna 509 (J. Otto).

B) O VĚCECH SLOVANSKÝCH VŮBEC a překlady ze slovanských literatur:

Za Edvardem Jelínkem. 1897 (Nákladem vlastním).

V údolí Resie. 1899 (Těž).

K otázce shody rusko-polské. 1900 (Těž).

O slovanské vzájemnosti v době přítomné. 1906 (Těž).

U italských Slovanů. 1906 (Těž).

Dalmatský ostrov Ráb. 1909, II. vydání 1910 (Těž).

Silvi je S. Kranjčević: Básně. I. Sbor. svět. poes. č. 106 (J. Otto).

Sawer a Maciejowski: Martin Luba. Repertoír českých divadel 53. - F. Šimáček.

J. A. Kisielewski: Karikatury. Repertoír českých divadel 94. F. Šimáček.

W. Perzyński: Lehkomyslná sestra. Rep. českých divadel 142. F. Šimáček.

J. S. Turgeněv: Asja. Ruská knihovna XXVI. - J. Otto.

A. Michajlov: První láska. Svět. knihovna 1219—20. - J. Otto.

E Orzeszkowa: Tré povídek. Svět. knih. 1275—77. - J. Otto.
V tisku: S. S. Kranjčević: *Básnická próza.* - B. M. Klika.
V tisku: S. Wyspiański: *Veselka.* Sborník svět. poes. - J. Otto.

C) *SPISY BÁSNICKÉ (pseudonym Jan Rokyta):*

Když se připozdívá... 1897. - F. Topič.

Světla a bludičky. 1898. - F. Topič.

Lilie z Tvých zahrad. 1899. - Grosman a Svoboda.

Lekniny na hlubinách. 1900. II. vydání 1905. - F. Šimáček.

Viděl jsem duši ženy. 1902. II. vyd. téhož roku. - F. Šimáček.

Za Kristem. 1903. - Hejda a Tuček.

Pouta a peruti. 1905. - F. Šimáček.

Hradby padají! 1905. - F. Šimáček.

Válka. - K obrazům E. Holárka. 1906.

Království ticha a smíru. 1907. - Nákladem vlastním.

Prokop Rybář. Román české duše. - Veršem. - 1913. - F. Topič.

Balkánské zpěvy. 1913. - Družstvo „Pokrok“. - Za války zkonfiskováno.

Jadranské dojmy. 1915. - J. Otto.

Zpěvník o Janu Husovi. 1915. - F. Hovorka.

Lesní pohádka. Idylla. 1918. - F. Topič.

Na staroměstském rynku. 1918. - Česká Reformace.

V tisku: *Alžběta Šramínová.* Epická báseň. - Unie.

V tisku: *Zimní pohádka.* Idylla. - B. M. Klika.

Nádherné dílo vynikajícího
českého malíře AUG. NĚMEJCE, tvůrce opony měst-
ského divadla v Plzni

NĚMEJCOVO ALBUM

s 50 obrazy v moderním tříbarvotisku a mnoha vy-
obrazeními v textu, s umělec. úvodem F. X. Harlasa
a životopisným nástinem Petra Fingala, v rozměrech
35×50 cm ve vkusných pevných deskách za pouhých

110^{,-} K

obdržeti možno v nakladatelství Karla Beníška v Plzni.

Objednávky přijímá a poštou pečlivě vyřizuje
NAKLADATELSTVÍ KARLA BENÍŠKA V PLZNI.

Nejlevnějším českým illustro-
vaným belletristickým časopisem jest měsíčník

»VZLET«

který přináší příspěvky nej přednějších našich spisova-
telů, / Předplácí se ročně (na 12 čísel) 10 kor. 50 h.

Redaktor PETR FINGAL. Vydavatel KAREL BENÍŠKO.

Přihlášky přijímá:
Administrace „VZLETU“ v Plzni.

DD
491
L38C4

Černý, Adolf
Lužická otázka

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 12 30 12 09 008 5